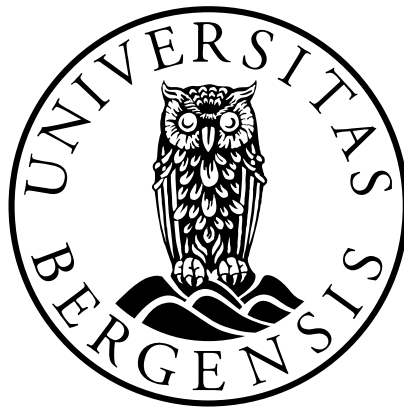

Passiv medvirkning til vold mot barn

*En omsorgspersons straffansvar for medvirkning
ved utilstrekkelig motvirkningshandling*

Kandidatnummer: 20

Antall ord: 14 695

JUS399 Masteroppgave
Det juridiske fakultet

UNIVERSITETET I BERGEN

10.05.2021

Innholdsfortegnelse

Innholdsfortegnelse	1
1 Innledning	3
1.1 Tema og problemstilling.....	3
1.1.1 Fullstendig passivitet og utilstrekkelige motvirkningshandlinger	3
1.2 Bakgrunn og aktualitet.....	4
1.3 Avgrensninger og videre fremstilling.....	6
2 Rettskildebildet.....	7
2.1 Medvirkningsansvarets utvikling	7
2.2 Rettspraksis.....	8
2.2.1 LA-2012-92858 (Christoffer).....	9
2.2.2 HR-2019-561-A (Stemor)	10
2.2.3 HR-2019-2205-A (Stefar)	11
2.2.4 HR-2020-1343-A (Far)	13
3 Grunnvilkår for omsorgspersonens passive medvirkning	15
3.1 Krav om særlig tilknytning.....	15
3.1.1 Særlig tilknytning til den som straffebedet verner.....	15
3.2 Krav om årsakssammenheng	18
3.2.1 Motvirkende hindringssammenheng	19
3.2.2 Rekkevidden av årsakskravet	20
3.3 Krav om rimelig avvergings- eller motvirkningshandling	22
3.4 Krav om kunnskap og skyld	24
4 Nærmere om den konkrete rettsstridsvurderingen	27
4.1 Kan rimelighetsbegrensninger i rene unnlatesstraffebed innfortolkes i strl. § 15?.....	27
4.2 Hvor mye må en omsorgsperson foreta seg?.....	28
4.2.1 Har omsorgspersoner tid til å områ seg før handleplikten er forsømt?.....	29
4.2.2 Er omsorgspersoner i realiteten pålagt å søke hjelp fra offentlige myndigheter?.....	31
5 Er dagens lovgivning tilfredsstillende?	34
5.1 Det strafferettslige legalitetsprinsippet.....	34
5.2 Demokratiske hensyn	36

5.3	Sidestille passiv omsorgsperson og aktiv mishandler	38
6	Refleksjoner rundt ny lovgivning	41
6.1	En differensiert medvirkningsmodell	41
6.2	En egen kategori av medvirkning	42
6.3	Et selvstendig straffebud	43
7	Avsluttende bemerkninger	46
8	Kilderegister	47
8.1	Lovgivning – norske lover.....	47
8.2	Internasjonale konvensjoner	47
8.3	Lovforarbeider og andre offentlige dokumenter	48
8.4	Rettspraksis.....	48
8.4.1	Høyesterett	48
8.4.2	Lagmannsretten	49
8.5	Litteratur	49
8.5.1	Bøker	49
8.5.2	Artikler i tidsskrift, artikkelsamlinger og annen elektronisk litteratur.....	50
8.5.3	Avisartikler, nyhetsartikler og debattinnlegg	51
8.5.4	Uttalelser fra organisasjoner eller institusjoner.....	52

1 Innledning

1.1 Tema og problemstilling

Oppgavens tema er passiv medvirkning til vold mot barn etter straffeloven § 15.¹ Etter sin ordlyd rammer et straffebed «også den som medvirker til overtredelsen, når ikke annet er bestemt». Bestemmelsen utvider straffansvaret ved at også eventuelle medvirkere straffes i tillegg til hovedmannen. Dette omtales gjerne som det strafferettslige medvirkningsansvaret.

Den overordnede problemstillingen som oppgaven skal behandle er passive omsorgspersoners straffansvar for medvirkning til vold mot barn ved utilstrekkelig motvirkningshandling. I dette ligger blant annet en presentasjon av gjeldende rett, en vurdering av om dagens regulering kan anses som tilfredsstillende, samt refleksjoner rundt hvordan straffansvaret *burde* vært regulert. I relasjon til disse overordnede spørsmålene vil flere underproblemstillinger behandles, nærmere presentert nedenfor i avsnitt 1.3 samt gjennomgående i oppgaven.

1.1.1 Fullstendig passivitet og utilstrekkelige motvirkningshandlinger

Betegnelsen omsorgspersoners passive medvirkningsansvar kan sies å fungere som en overordnet paraply som rommer to ulike ansvarsbetingende varianter. Disse er fullstendig passivitet og utilstrekkelige motvirkningshandlinger. Oppgavens overordnede problemstilling aktualiserer imidlertid kun utilstrekkelige motvirkningshandlinger, en avgrensning som krever en kort begrunnelse. Her spiller det generelle hjemmelskravet og medvirkerens klander en særlig rolle.

Det generelle hjemmelskravet stiller et krav om hjemmel i lov.² For å kunne straffe de ulike formene for passivitet etter strl. § 15 er man derfor avhengig av at ordlyden «medvirker» er vid nok til å omfatte slike handlinger.³ På tross av et resultat som ikke gjenspeiler en naturlig ordlydstolkning, har Høyesterett svart bekreftende på dette spørsmålet angående fullstendig passivitet.⁴ Konklusjonen begrunnes i den særlige tilknytningen mellom en omsorgsperson og

¹ Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven – strl.).

² Legalitetsprinsippet er lovfestet i Grunnloven § 96 (1), straffeloven § 14 og i EMK art. 7; EMK art. 7 ble til norsk lov i 1999 via menneskerettsloven § 2 nr. 1.

³ Grønning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 294 og 296.

⁴ LA-2012-92858 (Christoffer).

dens barn. Høyesterett legger til grunn at omsorgsansvaret i visse situasjoner vil skape en «plikt til å forsøke å hindre andres straffbare handlinger, med den følge at brudd på handleplikten kan straffes som medvirkning».⁵ Det passive medvirkningsansvaret blir på den måten gjort aktivt, ved at det i omsorgssituasjoner oppstilles en aktivitetsplikt som gjøres straffbetinget ved passivitet.

Mer unaturlig er det at Høyesterett nå har ansett også utilstrekkelige motvirkningshandlinger for å omfattes av ordlyden i strl. § 15.⁶ Begrunnelsen, som er den samme som ved fullstendig passivitet, passer imidlertid dårlig ettersom omsorgspersonen motsetningsvis har tatt uttrykkelig avstand til hovedgjerningen i form av ord eller handling. Selv om omsorgspersonen ikke har gjort nok for å overholde sin omsorgsforpliktelse er det språklig sett langt mellom hjemmelens rekkevidde og det oppstilte unnlatesansvaret. Sett i lys av oppgavens begrensende rammer gjør denne forskjellen det mer interessant å rette fokuset mot tilfeller av utilstrekkelige motvirkningshandlinger.

Avgrensningen kan videre begrunnes i den ulike klanderverdigheten de to formene for passiv medvirkning representerer. Til tross for at en fullstendig passiv omsorgsperson ikke aktivt har vært den voldsutøvende parten, har vedkommende vært klar over volden uten å bryte inn. Slik oppførsel finnes det gode grunner for å straffe etter medvirkningsregelen, sett i lys av omsorgsansvarets forpliktelser. Dette i motsetning til en omsorgsperson som har tatt aktive skritt for å forhindre eller stanse volden.

Fullstendig passivitet vil derfor ikke omfattes når det passive medvirkningsansvaret omtales videre i oppgaven, med mindre det bidrar til analysen av ansvaret ved utilstrekkelige motvirkningshandlinger. Dersom det er tilfellet, vil dette presiseres.

1.2 Bakgrunn og aktualitet

Vold mot barn fra omsorgspersoner utgjør et omfattende samfunns- og folkehelseproblem.⁷ I samsvar med oppfatningen i barnelova og Barnekonvensjonen vil oppgavens betegnelse av barn benyttes om personer mellom 0-18 år.⁸ FHI rapporterte i 2019 at 1 av 5 barn i Norge

⁵ Christoffer-dommen avsnitt 14.

⁶ HR-2019-561-A (Stemor).

⁷ Meld.St. nr. 19 (2014 – 2015) om Folkehelsemeldingen – Mestring og muligheter, s. 33-34.

⁸ Jf. FNs barnekonvensjon (BK) art. 1, og forutsetningsvis i bl.a. barnelova (bl.) §§ 33 og 68 og vergemålsloven (vgml.) §§ 2 og 8.

opplever mindre alvorlig fysisk vold fra foreldre, i form av lugging, klyping, risting, eller slag med flat hånd.⁹ Videre har 1 av 20 barn opplevd alvorlig fysisk vold fra foreldre, omtalt som barnemishandling.¹⁰ Dette er urovekkende høye tall, og likevel melder FHI at mørketallene antakelig er store.¹¹

I lys av alvorligheten vold i nære relasjoner og overgrep mot barn utgjør, har regjeringen de siste årene valgt å sette i gang flere forebyggende og bekjempende tiltak.¹² Videre har Riksadvokaten gitt ordre om at det skal tas ut «flere tiltaler for barnemishandling hvor barnets omsorgspersoner (...) ikke har søkt å forhindre vold».¹³ Temaet har på den måten fått et særlig fokus hos flere av statsapparatets institusjoner.

Etter tre år med nedgang i familievoldssaker er det foreløpige resultatet av koronapandemien et tilbakeslag, og tallene viser igjen en veldig vekst. Ifølge Politidirektoratet har antallet saker knyttet til mishandling i nære relasjoner økt med 12,5 % i forhold til samme periode i fjor.¹⁴ Når det gjelder etterforskning i saker om vold mot barn ser man på landsbasis en økning på 36 % fra 2019, og Sør-Øst politidistrikt har alene opplevd en økning på hele 55 %.¹⁵ I tillegg til at flere barn og unge blir utsatt for vold, settes også flere omsorgspersoner i en ekstremt vanskelig situasjon ved å være innesperret med voldsutøveren over lang tid. Oppgavens tema er derfor svært dagsaktuelt.

Rettsstilstanden når det gjelder passivitet i form av brudd på omsorgsplikten overfor barn var lenge noe usikker, selv om Christoffer-dommen ga viktige retningslinjer. Av mediene ble Christoffer omtalt som «et nasjonalt symbol på systemsvikt og vold mot barn.»¹⁶ Anken i Christoffer-dommen ble imidlertid nektet fremmet for Høyesterett, og den rettslige avklaringen var derfor begrenset.¹⁷

I 2019/ 2020 avsa Høyesterett tre nye dommer på området.¹⁸ Dommene medførte i langt større grad en rettsavklaring enn den nevnte Christoffer-saken. Likevel ble det i den første av

⁹ Folkehelseinstituttet (FHI), *Ett av fem barn blir slått, kløpet eller lugget* (2019).

¹⁰ FHI, *Vold og seksuelle overgrep* (2020).

¹¹ FHI, *Vold og seksuelle overgrep* (2020).

¹² Se for eksempel NOU 2017: 12 og Prop. 12 S (2016 - 2017).

¹³ Riksadvokatens rundskriv nr. 1/2011.

¹⁴ Rønnevig Andersen, *Aftenposten* (2020) ; Goa Ludvigsen, *NRK*, (2021).

¹⁵ Rønnevig Andersen, *Aftenposten* (2020) ; Goa Ludvigsen, *NRK*, (2021).

¹⁶ Beyer-Olsen, *VG* (2013).

¹⁷ Rt. 2013 s. 1015 U.

¹⁸ HR-2019-561-A (Stemor), HR-2019-2205-A (Stefar), HR-2020-1343-A (Far).

disse, Stemor-dommen, avgitt dissens i spørsmålet om hva som kreves for å utgjøre tilstrekkelig motvirkningshandling, og rettstilstanden kan fortsatt oppfattes som uklar. Det har blant annet blitt stilt spørsmål ved om straffansvaret etter ordlyden i strl. § 15 nå er dratt for langt.¹⁹ I den sammenheng er et ytterligere spørsmål om dagens rettstilstand er tilstrekkelig, eller om medvirkningsansvaret for omsorgspersoner burde vært regulert i et særskilt straffebud.

1.3 Avgrensninger og videre fremstilling

Problemstillingen avgrenser naturlig mot å skrive om de aktive formene for medvirkning, herunder fysisk og psykisk medvirkning. Oppgaven tar sikte på å studere det passive medvirkningsansvaret ved voldslovbrudd etter strl. kap. 25, der det er utført motvirkningshandlinger som anses utilstrekkelige. På bakgrunn av oppgavens begrensede rammer vil det av plasshensyn også være nødvendig å avgrense mot å skrive om uaktsom medvirkning, samt forsøk på medvirkning.

I den videre fremstillingen vil først straffansvarets rettslige rammer fastlegges. Deretter vil det foretas en analyse av ulike prinsipielle spørsmål som oppstår i forbindelse med dagens regulering, samt behovet for eventuelle lovendringer. Oppgavens kapittel 1 skaper et bakteppe for presentasjonen av temaets rettskildebilde, som det vil redegjøres for i kapittel 2. Videre vil kapittel 3 behandle grunnvilkårene som må foreligge for et straffbart medvirkningsansvar. Oppgavens kapittel 4 vil se nærmere på den konkrete rettsstridsvurderingen, og særlige spørsmål som kan oppstå for rettsanvenderen i den forbindelse. I kapittel 5 vurderes det om dagens lovgivning er tilfredsstillende basert på ulike innfallsvinkler, og i kapittel 6 reflekteres det rundt hvordan et nytt straffebud for ansvarsformen eventuelt kan utformes. Mine avsluttende bemerkninger gis i kapittel 7.

¹⁹ Se eksempelvis Kjelby og Øyen (2020).

2 Rettskildebildet

2.1 Medvirkningsansvarets utvikling

Under utformingen av straffeloven 1902 ble et generelt medvirkningsansvar ansett som unødvendig, sterkt inspirert av jurist og lovreformator Bernhard Getz sin tanke om at man ikke kunne skille mellom en «gjerningsmand» og en «delaktig».²⁰ Så lenge den tiltalte utgjorde en betingelse for forbrytelsen måtte man anses som likestilt for resultatet, og straffes deretter. Utgangspunktet for loven skulle derfor være at alle former for årsaksbetingende delaktighet var omfattet av det enkelte straffebud. Ved utformingen i praksis fikk imidlertid visse straffebud eksplisitte tillegg som eksempelvis ordlyden «eller medvirker dertil», hvilket særlig skapte tolkningsutfordringer for de straffebudene uten slike medvirkningstillegg. Løsningen ble en domstolsutviklende praksis hvor retten innfortolket medvirkningsansvaret der ordlyden tillot det, herunder i de fleste straffebud med årsaksuttrykk.²¹

På bakgrunn av de store tolkningsproblemene straffeloven 1902 medførte, ble løsningen å gjeninnføre et generelt medvirkningstillegg ved utformingen av ny straffelov (2005).

Resultatet var medvirkningsbestemmelsen i strl. § 15 som fastsetter et straffansvar for den som «medvirker til overtredelsen», dersom ikke annet er bestemt. En naturlig språklig forståelse av «medvirker» tilsier et krav om at vedkommende har gitt et motiverende eller på andre måter egnet bidrag. Sett i sammenheng med «overtredelsen» må det fremdeles være mulig å påvirke tid, sted eller fremgangsmåte for hovedgjerningen for å bli ansvarlig som medvirker.

Ordlydens generelle utforming og kortfattetet byr imidlertid på tolkningsproblemer. En alminnelig ordlydsfortolkning gir verken konkrete svar på hvilke vilkår som må være oppfylt for å bli medvirkningsansvarlig utover at man må ha «medvirket», og heller ikke hvilke former for medvirkning som kan medføre et straffansvar.

Forarbeidene gir lite veiledning, utover at «[d]e nærmere vilkår for når medvirkning er straffbart (...) er i det vesentlige i samsvar med gjeldende rett.»²² I relasjon til omsorgsansvaret er det av betydning at der «en person har en spesiell plikt til å hindre at en

²⁰ Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 319 med videre henvisninger.

²¹ Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 320 med videre henvisninger.

²² NOU 1992:23 s. 76.

straffbar handling begås, skal det mindre til for at medvirkning foreligger», men likevel presiseres det at «ren passivitet vil i utgangspunktet heller ikke her være tilstrekkelig for medvirkningsansvar.»²³ Der det er «[t]olkningsproblemer som knytter seg til hva som skal regnes som straffbar medvirkning (...) må slike spørsmål, som før, finne sin løsning som ledd i den praktiske anvendelsen av det enkelte straffebud og i juridisk teori».²⁴ Innholdet i medvirkningsansvaret er derfor igjen lagt til rettspraksis og juridisk teori for nærmere avklaring.

Ved avklaringen og avgrensningen av hva som i dag skal regnes som straffbar medvirkning er det generelt akseptert at alle former for fysiske medvirkning, der medvirkeren gjennom fysiske handlinger letter gjennomføringen av primærlovbruddet for hovedmannen, omfattes. Etter forarbeidene omfattes også psykisk medvirkning, en styrking av hovedmannens forsett, så lenge «hovedforbryteren påvirkes».²⁵

Passiv medvirkning skiller seg imidlertid fra de to aktive formene for medvirkning, og distanserer seg slik sett fra ordlyden i strl. § 15. Lenge var det derfor usikkert om passiv medvirkning i det hele tatt utgjorde en egen form for medvirkning. Etter Andenæs sitt synspunkt måtte passiv medvirkning anses som et særtilfelle av psykisk medvirkning betinget av tilstedeværelse av konkludent atferd eller stilltiende samtykke, som på den måten gjorde straffansvaret betinget av en aktiv handling.²⁶ Med Husabø i spissen har likevel teori og praksis anerkjent at også «[r]en passivitet» og utilstrekkelige motvirkningshandlinger «vil (...) kunne være tilstrekkelig for å etablere straffansvar.»²⁷ Dagens medvirkningsansvar er altså en følge av samvirket mellom den juridiske teorien, påtalemyndighetens- og domstolenes praksis.²⁸

2.2 Rettspraksis

På bakgrunn av medvirkningsbestemmelsens korte ordlyd samt mandatet gitt i forarbeidene utgjør rettspraksis en sentral rettskilde ved kartleggingen av ansvarsformen. I det følgende vil

²³ NOU 1992:23 s. 77.

²⁴ Jf. Ot.prp. nr. 90 (2003 – 2004) s. 410.

²⁵ Jf. Ot.prp. nr. 90 (2003 – 2004) s. 411.

²⁶ Andenæs mfl. (2004) s. 329 og Husabø (1999), s. 178– 180.

²⁷ Se lagmannsrettens gjennomgang om ren passivitet i LA-2012-92858 som ble bekreftet av Høyesterett i ankesaken Rt. 2013 s. 1015 U, samt premissene i Stemor- og Stefar-dommene angående utilstrekkelige motvirkningshandlinger.

²⁸ Holmberg (2020) s. 405.

det kort redegjøres for fire av de mest prinsipielle og rettsutviklende avgjørelsene i norsk rett vedrørende omsorgspersoners straffansvar ved passiv medvirkning til vold mot barn. I oppgavens kapittel 3 – 5 vil det foretas grundigere analyser av et utvalg av dette domsmateriale. Avgjørelsene utvikler det passive medvirkningsansvaret fra å først og fremst gjelde ved ren passivitet, til å også omfatte mislykkede avvergingsforsøk.

2.2.1 LA-2012-92858 (Christoffer)

LA-2012-92858, Christoffer-dommen, gjaldt mors passive medvirkning til ektemannens mishandling av hennes særkullsbarn. Christoffer var over lengre tid blitt mishandlet av sin stefar, som blant annet resulterte i konsentrasjonsvansker, søvnproblemer, sykehusinnleggelse, skallebrudd, hjerneoppsvulming, knusningsskader og til slutt guttens død. Stefaren ble i 2009 dømt til åtte års fengsel for denne volden.²⁹ Mor hadde ikke gjort noe verken for å forhindre eller motvirke volden mot sønnen. Spørsmålet for lagmannsretten var om mor kunne dømmes for å ha forholdt seg fullstendig passiv til ektemannens mishandling av Christoffer.

Dommen slår fast utgangspunktet om at ren passivitet normalt ikke er tilstrekkelig for å straffes for medvirkning, selv om man har en spesiell handleplikt. Videre henvises det til juridisk teori som fremhever at foreldres omsorgsplikt overfor barn likevel oppstiller en større handleplikt til å forhindre straffbare handlinger enn den man kan pålegge andre utenforstående. Det ble presisert at det vil være en glidende overgang mellom de uhell ingen kan lastes for, til manglende tilsyn og omsorgssvikt, og de tilfellene der passiviteten må anses som en straffbar medvirkningshandling. I den relasjon ble det uttalt at «[k]var grensa går mellom omsorgssvikt og straffbar medverking, må derfor avgjerast etter ei konkret vurdering av straffebodet og dei faktiske forholda i det enkelte tilfelle».³⁰

Lagmannsretten la til grunn at mor forstod eller i det minste holdt det for mer sannsynlig enn ikke at Christoffer sin stefar utsatte han for vold, uten å gjøre noe for å forhindre dette. Blant annet ble det nevnt at mor kunne ha ført tilsyn med barnet, varslet barnevernet eller varslet politiet. Retten konkluderte derfor med at morens uteblivende reaksjoner mot sin ektemann, i tillegg til at hun heller ikke foretok seg annet for å hjelpe sønnen, var å anse som konkludent

²⁹ LA-2008-179127 (Agder).

³⁰ Under avsnittet «Medverkingsansvaret».

atferd som medførte et straffbetingende medvirkningsansvar. Mor ble dømt for medvirkning til overtredelse av strl. 1902 § 228 jf. § 232 om grov kroppsskade.

Mor anket saken på flere punkter, men av særlig betydning er anken over lovanvendelsen angående rekkevidden av medvirkningsansvaret. Høyesterett nektet morens anke fremmet, men bemerket likevel kort at det i norsk rett er adgang til å straffe ren passiv medvirkning.³¹ Etter utvalgets syn «kan det heller ikke der det foreligger handleplikt i kraft av omsorgsansvaret for et barn, stilles opp et krav om at det foreligger konkludent atferd. Ren passivitet vil her kunne være tilstrekkelig for å etablere straffeansvar».³² Konsekvensen var en bekreftelse på etableringen av et passivt medvirkningssvar ved fullstendig passivitet.

Ankenektelsen medførte imidlertid at lagmannsrettens dom gav en begrenset rettsavklaring. Det at saken reiste prinsipielle spørsmål, men likevel ikke slapp inn til behandling, har fått flere til å reagere sett i lys av Høyesteretts rolle som prejudikatsdomstol.³³ Uavhengig av kritikken er det imidlertid ubestridt at dommen var retningsgivende for utviklingen av det passive medvirkningsansvaret, og passiv medvirkning der man har en omsorgsforpliktelse overfor barn ble satt på samfunnets dagsorden.

2.2.2 HR-2019-561-A (Stemor)

HR-2019-561-A, Stemor-dommen, gjaldt en stemors passive medvirkningsansvar til fars mishandling av sønnen ved utilstrekkelige motvirkningshandlinger. Stemoren A hadde konsekvent tatt avstand fra far B sin mishandling av henne stesønn C. Denne avstanden kom blant annet til uttrykk ved at hun en rekke anledninger forsøkte å motvirke eller forhindre volden både fysisk og verbalt, i tillegg til at hun ved en anledning hadde tilkalt en bekjent for å stanse volden. I ankesaken tok Høyesterett stilling til tre hovedspørsmål.

Det første spørsmålet for retten var om avvergingspliktens spesielle straffefrihetsgrunn, regulert av strl. 1902 § 139 og strl. 2005 § 196 tredje ledd bokstav b, analogisk anvendt satt en begrensning for omsorgspersoners handleplikt. Dersom den gjorde det, ville bestemmelsene utgjort en skranke mot straff. Spørsmålet ble ikke satt på spissen da A hadde

³¹ Rt-2013-1015.

³² Rt-2013-1015 under avsnittet «Høyesteretts ankeutvalg vil her bemerke».

³³ Se eksempelvis Øyen (2014).

hindringsalternativer som ikke ville påvirkes av bestemmelsen, men førstvoterende valgte likevel å avgi et obiter dictum på bakgrunn av sakshistorikken.

Det andre spørsmålet var om relasjonen mellom stemoren og farens særkullsbarn C var tilstrekkelig til å anses som en særlig tilknytning, slik at A sin passivitet kunne medføre et medvirkningsansvar.

Det tredje spørsmålet var om lagmannsretten hadde stilt for strenge krav til hva som kunne forventes som tilstrekkelige motvirkningshandlinger fra A for å beskytte C mot mishandling fra sin far. Dette spørsmålet endte med dissens, 3-2.

Rettsens konkrete vurderinger av spørsmålene vil analyseres i oppgavens kapittel 3 og 4. Resultatet av dommen i tilknytning til de tre spørsmålene var imidlertid at straffefrihetsgrunnen i strl. § 196 ikke kom analogisk til anvendelse, at stemorens relasjon til særkullsbarnet var tilstrekkelig for å anses som en særlig tilknytning, og ved dissens ble det fastslått at stemoren burde ha foretatt seg mer for å forhindre volden mot C. Stemorens anke til Høyesterett ble forkastet, og hun ble dømt for passiv medvirkning for overtredelse av familievoldsbestemmelsen i henholdsvis strl. 1902 § 219 (1) jf. (3) og strl. 2005 § 282 jf. § 15 overfor stesønnen i perioden desember 2014 til april 2016.

Rettsavgjørelsen er den første i sitt slag hvor Høyesterett etablerer muligheten for å idømmes et passivt medvirkningsansvar for vold mot barn også der det er foretatt motvirkningshandlinger, men hvor retten anser handlingene utilstrekkelige. Dette har gjort dommen svært betydningsfull i den videre utpenslingen av straffansvaret, og medførte en betydelig utvidelse av innholdet i handleplikten. Når det gjelder tilknytningskravet ble også dette lagt på strekk, ved å akseptere en fjernere tilknytning mellom medvirker og offer enn det som tidligere var akseptert ved fullstendig passivitet. I relasjon til mindretallets dissens ble det gitt viktige bemerkninger angående den kriminalpolitiske betenkeligheten ved å sette den passive omsorgspersonen i samme bås om hovedmannen.

2.2.3 HR-2019-2205-A (Stefar)

HR-2019-2205-A, Stefars dommen, gjaldt en stefars passive medvirkningsansvar til mors mishandling av sine tre barn C, D og F ved utilstrekkelige motvirkningshandlinger. Stefaren A og barnas mor B giftet seg i 2014, samme år som mor fikk oppholdstillatelse i Norge.

Hennes barn kom til Norge på familiegjenforening i 2017, og det ble funnet bevist av lagmannsretten at mors mishandling av barna satt i gang umiddelbart ved deres ankomst til Norge. A hadde oppholdt seg sammenhengende i Norge fra 2017, og kjente ingen av barna til B da han kom hit. Stefaren forsøkte å forhindre mishandlingen, blant annet ved at han verbalt ba mor om å stoppe, true med skilsmisse, fysisk gå imellom ved vold og fjerne barna fra situasjonen, samt gjemme gjenstander eller direkte fjerne de fra mor. Likevel hadde stefarens tiltak bare lyktes å stoppe voldsutøvelsen ved ett tilfelle. De øvrige episodene hadde han ikke foretatt seg ytterligere, selv om volden ikke opphørte. Resultatet var blant annet arddannelser og knusningsskader hos barna, samt at stedatteren til slutt døde av skadene. Et poeng i vurderingen av om stefaren hadde utført tilstrekkelige motvirkningshandlinger var at stefaren var avhengig av moren B sin velvilje, fordi han ikke hadde oppholdstillatelse i Norge.

Ankesaken til Høyesterett gjaldt hovedsakelig lovanvendelsen. Kjernespørsmålet var i likhet med Stemor-dommen om stefaren hadde gjort tilstrekkelig for å motvirke volden stebarna ble utsatt for, til å ikke bli ilagt et medvirkningsansvar. A sin relasjon til barna som stefar drøftes også her av Høyesterett, men for å klarlegge A som hovedmann etter strl. § 282, og ikke inngående på bakgrunn av tilknytningsvilkåret som stilles ved passiv medvirkning. Likevel stilles det forutsetninger om stefarens tilknytning til stebarna som gir ytterligere veiledning for hva som ligger i tilknytningsvilkåret. Uttalelsene er særlig betydningsfulle sett i lys av at han kun hadde kjent barna i 72 dager.

Retten stadfestet at til tross for å ha kjent barna i en kort periode hadde stefaren en tilstrekkelig tilknytning til barna som igjen etablerte en handleplikt. Videre ble det fastslått at handlingene stefaren foretok seg ikke var nok for å kunne fri seg fra medvirkningsansvaret, sett i lys av alvoret ved morens handlinger mot barna. I tillegg ble det listet opp seks eksplisitte vurderingsmomenter som vil være relevante i helhetsvurderingen av om et straffansvar skal ilegges, hvilket klargjør vurderingstemaet ytterligere enn hva Stemor-dommens domsgrunner gjorde.³⁴

Stefarens anke ble enstemmig forkastet, men det var dissens 3-2 med hensyn til straffeutmålingen. Stefaren ble dømt for passiv medvirkning til overtredelse av familievoldsbestemmelsen i strl. 2005 § 282 og § 283 jf. § 15 overfor sine tre stebarn frem til stedatterens død, og som hovedmann etter strl. § 282 for unnlatelse av å skaffe tilstrekkelig

³⁴ Disse gjøres rede for i kap. 3.3.

legehjelp fra tidspunktet for drapshandlingen og frem til stedatteren faktisk døde. Dommen gir særlig betydningsfulle uttalelser i relasjon til tilknytningskravet, i tillegg til å utdype og styrke Stemor-dommens etablering av et medvirkningsansvar ved utilstrekkelige motvirkningshandlinger.

2.2.4 HR-2020-1343-A (Far)

HR-2020-1343-A, Far-dommen, gjaldt en fars passive medvirkning til mors grove mishandling av deres to felles barn ved fullstendig passivitet. Retten fant det bevist at mor blant annet hadde påført barna ribbensbrudd, spiralbrudd, blødninger i hjernen og avrevne leppebånd. Barnas far var imidlertid aldri til stede under mors mishandling.

Kjernes spørsmålet for Høyesterett gjaldt igjen lovanvendelsen, men denne gang om far kunne dømmes for passiv medvirkning dersom det ikke fantes bevis for at han hadde sikker kunnskap om ektefellens mishandling ettersom han ikke hadde vært til stede. I de to ankesakene fra 2019 hadde medvirkerne helt eller delvis vært vitne til mishandlingen. Det avgjørende her ble derfor hva som skal til for å bli straffet for medvirkning uten tilstedeværelse.

Spørsmålet besvares ved å foreta en presisering og vurdering av kunnskapskravet i to retninger; kunnskapen trenger ikke å omfatte detaljer av mishandlingen og det er tilstrekkelig at omsorgspersonen kjenner til eller i det minste holder det for mest sannsynlig at mishandlingen foregår. Lagmannsretten fant det bevist at stefaren var kjent med mishandlingen til tross for å ikke ha vært til stede i gjerningsøyeblikket, og anken over lovanvendelsen på dette punkt førte ikke frem. Ettersom far hadde slik kunnskap, men likevel ikke grep inn med sikte på å avverge mishandlingen, forelå det brudd på handleplikten.

Farens anke over lagmannsrettens saksbehandling og lovanvendelse ble enstemmig forkastet, og han ble dømt for passiv medvirkning til grov mishandling i nære relasjoner jf. strl. § 282 jf. § 283 jf. § 15.

Dommen var den siste av de tre ankesakene i 2019/ 2020 om passiv medvirkning til mishandling i nære relasjoner som Høyesterett behandlet. Ettersom faktum skilte seg drastisk fra de andre sakene ved at far ikke hadde vært til stede ved mishandlingen, var rettsvirkningen av dommen et straffansvar som ble lagt ytterligere på strekk, men denne gangen i tilknytning

til kunnskapskravet. Det ble i den relasjon gitt viktige prinsipielle uttalelser som vil bli nærmere analysert i kapittel 3.4.

3 Grunnvilkår for omsorgspersonens passive medvirkning

I dette kapittelet er den overordnede problemstillingen hvilke grunnvilkår som må oppfylles for at den konkrete vurderingen som behandles nærmere i kapittel 4, realiseres. Disse vilkårene vil redegjøres for gjennom bruk av den gjennomgåtte rettspraksisen i kapittel 2.2, hvor Høyesterett har kommet med både prinsipielle avklaringer og uttalelser som krever ytterligere tolkning.

Grunnvilkårene for at passiv medvirkning foreligger er de samme som for øvrige former for unnlater. ³⁵ Et grunnleggende krav er at bestemmelsens ordlyd er vid nok til å også omfatte slik passivitet. Som tidligere gjennomgått har Høyesterett svart bekreftende på dette i tilknytning til strl. § 15, og kravet vil derfor ikke behandles nærmere i dette kapittelet. Ytterligere stiller sikker rettspraksis krav til (1) særlig tilknytning, (2) årsakssammenheng, (3) at det er rimelig å kreve aktiv handling, samt (4) kunnskap og skyld. I det følgende vil hvert vilkår behandles hver for seg.

3.1 Krav om særlig tilknytning

Tilknytningskravet medfører viktige begrensninger i straffansvarets rekkevidde. Utgangspunktet i både teori og rettspraksis er at passivitet ikke utgjør straffbar medvirkning, med mindre det foreligger «en særlig tilknytning til gjerningssituasjonen, herunder til fornærmede». ³⁶ Spørsmålet videre er hva som utgjør en tilstrekkelig «særlig tilknytning» mellom medvirkeren og barnet for å utløse en straffesanksjonert handleplikt.

3.1.1 Særlig tilknytning til den som straffebudet verner

Straffelovens kapittel om voldsbrudd illustrerer hvordan hjelpeplikten blir mer forpliktende i takt med tilknytningens nærhet mellom offer og hjelper. For å kunne klargjøre innholdet i rettspraksis sitt krav til «særlig tilknytning» ved omsorgspersoners passive medvirkning, og

³⁵ Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 349.

³⁶ Far-dommen avsnitt 14.

begrunnelsen for dette, er en kort gjennomgang av tilknytningskravet i bestemmelsene om hjelpeplikt i strl. §§ 287 og 288 hjelpsomt.

Utgangspunktet i norsk rett er en generell og allmenn hjelpeplikt, men med begrenset rekkevidde. Betinget av et krav om «åpenbar fare», straffes enhver som etter strl. § 287 forsømmer sin hjelpeplikt ved å ikke hjelpe «etter evne» med fengsel inntil 6 måneder. Straffen realiseres med mindre man havner i en situasjon hvor man utsetter «seg selv eller andre for særlig fare eller oppofrelse». Ved et så generelt tilknytningskrav stiller ikke samfunnet en sterk og konkret forventning om en hindringshandling, hvilket er en del av begrunnelsen for unntaket fra hjelpeplikten og den lave strafferammen.

Hjelpeplikten blir brått mer vidtgående der den unnlåtende har en nærere tilknytning til personen i fare, slik illustrert av strl. § 288 2. pkt. I bestemmelsen økes strafferammen til tre år uten liknende unntak som i strl. § 287, dersom vedkommende har «plikt til å dra omsorg» for den hjelpeløse. En slik strafferelevant «omsorg» er i forarbeidene eksemplifisert som å kunne være «begrunnet i lov (for eksempel foreldre), avtale (for eksempel barnepasser) eller offentlig stilling».³⁷ Et omsorgsansvar innebærer altså en slik nærhet til offeret, og følgelig en forventning til handling som gjør at passivitet ikke lenger aksepteres.

Et slikt synspunkt antas også å begrunne Høyesteretts adgang til å straffe passive med en «særlig tilknytning», herunder de med et «omsorgsansvar for barn».³⁸ Omsorgsrollen medfører videre en så sterk og konkret handlingsforventning at det å ikke tilstrekkelig utføre den forventede handlingen, klandermessig likestilles med den aktive hovedgjerningen.³⁹ At omsorgsansvaret bør praktiseres så strengt kan forsvares ut fra tanken om at omsorgsansvar for barn bør medføre både rettigheter og plikter utover det alminnelige. Hvem som kan anses for å ha et omsorgsansvar for barnet blir dermed avgjørende for innholdet i kravet om en «særlig tilknytning».

Slik forarbeidene presiserte i relasjon til strl. § 287 kan et strafferelevant omsorgsansvar eksempelvis være begrunnet i lov, avtale eller offentlig stilling. At foreldre har omsorgsansvar i lys av sitt foreldreansvar, følger av barnelova § 30. Foreldre som ikke utøver tilstrekkelige motvirkningshandlinger for å stanse hovedpersonens vold mot barnet vil derfor omfattes av

³⁷ Ot.prp. nr. 22. (2008 – 2009) s. 438.

³⁸ Stemor-dommen avsnitt 20.

³⁹ Stemor-dommen avsnitt 20.

det passive medvirkningsansvaret. Dette betyr imidlertid ikke at mer uformelle omsorgsforpliktelser ikke kan utløse en handleplikt og et mulig unnlatesansvar.

I Stemor-dommen ble det fastslått at også rollen som stemor utgjør en «særlig tilknytning» til tross for at fornærmede ikke var hennes biologiske sønn, og selv om det formelle omsorgsansvaret var noe uklart. At et barns behov for beskyttelse ikke er betinget av en formell foreldrerelasjon, fremstår som en fornuftig konklusjon. Det avgjørende for at den særlige tilknytningen forelå var *realiteten* i saken, ettersom «hun hadde vært i mors sted for ham siden februar 2007, da C var noe over 2 år gammel».⁴⁰ Avgjørelsen viser at en strafferettslig relevant omsorgsplikt ikke er betinget av et omsorgsansvar forankret i lov, avtale eller offentlig stilling, men beror på den faktiske omsorgsfunksjonens karakter.

Selv om Stemor-dommen gir veiledning til spørsmålet om hvem som kan anses for å ha et omsorgsansvar for barnet, og følgelig en «særlig tilknytning» med påfølgende handleplikt, var ikke faktum særlig problematisk. Barnas biologiske mor bodde i utlandet og fraskrev seg foreldreretten i februar 2007. Fra dette tidspunktet og frem til saken kom opp for rettssystemet hadde stemoren i realiteten fungert som barnas mor. Uttalelsene får derfor begrenset rettskildemessig betydning for andre forhold enn reelle foreldrefunksjoner, eller der den reelle foreldrefunksjonen er kortvarig.

Stefar-dommen bygget videre på uttalelsene i Stemor-dommen, og tydeliggjorde betydningen av den faktiske omsorgsfunksjonens karakter også ved kortvarige reelle foreldrefunksjoner. Rettens drøftelse av stefarens relasjon til barna skjer under en vurdering av om han som hovedmann, ikke medvirker, omfattes av personkretsen som oppstilles som ett av straffbarhetsvilkårene i strl. § 282. I seg selv kan dette tale for at dommen ikke kan benyttes som veiledning for medvirkningsansvar, da personkretsen i strl. § 282 ikke er avgjørende for det passive medvirkningsansvaret. Likevel synes retten i avsnitt 57 – 64 å forutsette at personkretsen stefaren var omfattet av i strl. § 282, også utgjorde en tilstrekkelig reell foreldrefunksjon ved passiv medvirkning, til tross for at han bare hadde kjent barna i 72 dager.

Rettsanvenderen bør imidlertid være forsiktig med å tolke Stefar-dommen dit hen at den legger til rette for at en såpass kortvarig og uformell relasjon i seg selv vil være tilstrekkelig

⁴⁰ Stemor-dommen avsnitt 28.

for å anse tilknytningskravet som oppfylt, ettersom retten i vurderingen av strl. § 282 la stor vekt på de faktiske forholdene i saken. Hans «omsorgsforpliktelse overfor barna» var «mer uttalt enn det som ofte vil være tilfellet for stefedre som kommer inn i en allerede etablert familie», blant annet kalte barna han for pappa.⁴¹ At antall dager i seg selv ikke vil ha så mye å si for tilknytningsvurderingen, men heller den konkrete faktiske rollen og omsorgsfunksjonens karakter, understrekes av lagmannsrettens vurdering av samme sak. I motsetning til Høyesterett uttalte de seg i større grad om tilknytningen i forhold til medvirkningsspørsmålet, og fant det «utvilsomt at A tilhørte barnas omsorgsbasis og i denne sammenheng hadde ansvar og plikt til å ivareta barna. Man kan ikke telle dager.»⁴²

Høyesterett har enda ikke tatt stilling til andre omsorgsrelasjoner overfor barn enn foreldre og steforeldre. Eksempelvis kan besteforeldres, søskens, eller andre i husstandens rolle problematiseres. Den gjennomgåtte rettspraksisen illustrerer imidlertid tydelig at vurderingen av om slike omsorgsrelasjoner utgjør en «særlig tilknytning» til barnet, som er sterk nok til å etablere en straffesanksjonert handleplikt, vil bero på en vurdering av den konkrete faktiske rollen og omsorgsfunksjonens karakter. Igjen vil det grunnleggende spørsmålet være om forventningen om at vedkommende skal forhindre skade er så sterk at den klandermissig kan likestilles med å aktivt forvolde skade på barnet.

3.2 Krav om årsakssammenheng

Et straffansvar betinges alltid av et årsakskrav, hvilket innebærer en forutsetning om at vedkommende kunne handlet annerledes og derfor er å klandre.⁴³ Et slikt krav er naturlig, ettersom man ikke kan stille noen til ansvar for en konsekvens av en handling de ikke på noen måte hadde forutsetninger for å kunne forhindre. Vedkommende ville i så fall vært klanderfri.

Ved aktive overtredelser kan årsakskravet formuleres som et krav om «årsakssammenheng i det faktiske hendelsesforløpet som helhet» hvor det er «tilstrekkelig at faktoren har virket med til det aktuelle resultatet» enten fysisk eller psykisk.⁴⁴ Ved unnlater har det motsetningsvis ikke blitt foretatt en aktiv handling, hvilket gir kravet til årsakssammenheng

⁴¹ Stefar-dommen avsnitt 43.

⁴² LF-2018-103373.

⁴³ Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 166.

⁴⁴ Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 165.

en særegen karakter. Kravet til årsakssammenheng ved unnlaterer vil gjennomgå i det følgende.

3.2.1 Motvirkende hindringssammenheng

Ved unnlaterer har Gröning, Husabø og Jacobsen formulert årsakskravet som et krav om motvirkende hindringssammenheng. I dette legger de at det må foretas en hypotetisk vurdering av om medvirkerens unnlatte aktive handling mest sannsynlig ville brutt det faktiske hendelsesforløpet.⁴⁵ Handlingen må altså kunne gi en effekt i hindringen av årsaksutviklingen. Sikker rett har åpnet for å akseptere både hypotetiske motvirkningshandlinger i form av fysisk innvirkning på hendelsesforløpet, og motvirkning i form av psykisk innvirkning på hovedpersonen.⁴⁶ Dersom det foreligger en slik hindringssammenheng, utløses en aktivitetsplikt for omsorgspersonen.

For at retten skal kunne fastslå om omsorgspersonen *kunne* ha foretatt en relevant aktiv handling som mest sannsynlig ville brutt hendelsesforløpet, må først de aktuelle handlingene spesifiseres. Det er klart at utallige motvirkningshandlinger etter sin art vil kunne være relevante, blant annet tilsnakk eller fysisk maktbruk ovenfor hovedmannen og bistand eller støtte fra offentlige myndigheter eller personer i egen omkrets. I den relasjon er det viktig å presise at det ikke er tilstrekkelig at et motvirkende handlingsalternativ eksisterer, handlingen må i tillegg være *mulig* å foreta. Dette kravet er et utslag av at straffbarhet «forutsetter en handlingsmulighet», og at ingen kan være forpliktet til det umulige.⁴⁷

Rettspraksis illustrerer godt hvordan retten konstaterer motvirkende årsakssammenheng ved å presisere hvilke mulige handlingsalternativer omsorgspersonene hadde. I Christoffer-dommen hadde moren, selv ikke etter et møte på skolen, foretatt seg noe for å motvirke eller hindre nye overgrep mot sønnen. Hun unnlot å foreta seg noe til tross for at hun da «fekk stadfest og styrkt oppfatninga si av kva som hadde skjedd og mest sannsynleg ville skje igjen».

Lagmannsretten uttalte i den forbindelse at det «ikkje [var] rimeleg å krevja at tiltalte skulle ha teke kontakt med barnevern eller politi», ettersom mor var svært knyttet til sin ektemann og fordi «det er eit stort steg å melda sin eigen ektefelle (...) til styresmaktene for

⁴⁵ Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 298 og 350.

⁴⁶ Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 350.

⁴⁷ Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 299 med videre henvisninger.

mishandling av barnet sitt».⁴⁸ Handlinger lagmannsretten likevel mente mor fint kunne gjort, og som mest sannsynlig ville brutt hendelsesforløpet, var blant annet å «ta kontakt med [sønnen] B sjølv», «ta fri fra arbeidet sitt» etter møtet med skolen «slik at ho var heime med guten når ektemaken kom heim, og såleis skjerma han» eller opprettholde avtalen om å levere gutten hos sine besteforeldre samme kveld for å få snakket med stefaren om saken og håndtert det hele i samarbeid med BUPA som hun hadde et planlagt møte med litt senere.⁴⁹

I Stemor-dommen hadde den passive omsorgspersonen, i motsetning til Christoffers mor, faktisk foretatt en del motvirkningshandlinger. Blant annet hadde stemoren en rekke ganger selv forsøkt å stanse mishandlingen både ved å verbalt eller på andre måter gå imellom barna og far, samt ved en anledning å ha hentet en bekjent av familien. Likevel fastslo flertallet at stemoren «hadde en plikt til i alle fall å søke hjelp, enten på nytt eller i sitt private nettverk eller hos offentlige instanser som hun hadde kontakt med, i et forsøk på å hindre ytterligere krenkelser». Mindretallet mente på sin side at det måtte «legges avgjørende vekt på den aktiviteten hun har utvist for å motvirke Bs handling», og at det blir «for strengt å se det slik at hun ved å ikke foreta seg noe mer har medvirket til Bs mishandling».⁵⁰ Forskjellen mellom flertallet og mindretallets synspunkt ligger imidlertid i rimelighetsvurderingen, da det er klart at stemoren hadde en konkret mulighet til å gjennomføre flertallets handlingsalternativer. Rimelighetsvurderingen vil bli nærmere gjennomgått i kapittel 3.3 og 4.

3.2.2 Rekkevidden av årsakskravet

Et spørsmål i relasjon til kravet om motvirkende hindringssammenheng er om man kan stille et absolutt vilkår om at hindringshandlingen mest sannsynlig ville *forhindret* hovedgjerningen, eller om det er tilstrekkelig at hovedgjerningen *motvirkes*.

For å oppnå mest mulig samsvar med betingelseslæren, som det gjennomgatte årsakskravet er formulert på bakgrunn av, ville et strengt tolket hindringskrav vært naturlig. Det er fordi unnlatsen av å foreta en handling da blir en nødvendig betingelse for at voldshandlingen mot barnet ble gjennomført. Likevel avgrenses ikke medvirkningsansvaret til et krav om at handlingen var en nødvendig betingelse, da det ville skapt en mye større avgrensning i

⁴⁸ Christoffer-dommen under avsnittet «Møtet på skulen».

⁴⁹ Christoffer-dommen under avsnittet «Møtet på skulen».

⁵⁰ Stemor-dommen avsnitt 31 og 42.

medvirkningsbegrepet enn det straffelovens forutsetninger bygger på.⁵¹ Et slikt krav ville blant annet påvirket de forbrytelser som uansett ville blitt gjennomført også uten bistand, ved at slike medvirkningshandlinger ikke ville utgjort en nødvendig betingelse og dermed ikke ville blitt ansett som medvirkning.⁵² For å ikke operere med et strengere krav for unnlaterer bør det heller ikke her legges til grunn et absolutt krav om at den unnlatte handlingen ville forhindret hovedgjerningen.

Rettspraksis har vært klar på at det «ikke [er] et vilkår for å unngå straff for passiv medvirkning at den som har handleplikt, gjør noe som faktisk avverger den straffbare handlingen eller følgene av den. Det er tilstrekkelig at vedkommende gjør noe som fysisk eller psykisk motvirker handlingen».⁵³ Synspunktet ble gjentatt og bekreftet i både Stefar og Far-dommene med modifikasjonen om at handlingen må være «egnet».⁵⁴ Uttalelsen er en presisering av at årsakskravet kun utgjør en innsatsforpliktelse, ikke en resultatforpliktelse.

Selv om retten i Stemor-dommen presiserte at det kun er tale om en innsatsforpliktelse og ikke en resultatforpliktelse, kan resultatet i dommen tilsi noe annet. Stemoren hadde foretatt en rekke motvirkningshandlinger, blant annet ved å gå imellom psykisk og fysisk samt hente en nabo, men uten å oppnå et fullstendig resultat i form av opphør av volden. Likevel mente førstvoterende at handlingene ikke var tilstrekkelige, og at stemoren skulle ha gjort mer. En slik forventning til stemoren innebærer at innholdet i innsatsforplikelsen legges på strekk, og kan minne mer om en forventning om et faktisk resultat. Dette understrekes av annenvoterende sin dissens hvor det ble uttalt at det hadde vært ønskelig med ytterligere handlinger, men at det blir for strengt å kreve mer for å unngå et medvirkningsansvar.⁵⁵

Førstvoterende begrunner imidlertid synspunktet sitt med at selv om det ikke er snakk om en resultatforpliktelse kan det «ikke bety at det aldri er plikt til å forsøke en alternativ handling dersom det man gjør, ikke får gjerningspersonen til å holde opp», et utgangspunkt annenvoterende også bekreftet.⁵⁶ Førstvoterendes ytterligere krav til handling kan derfor ikke tolkes som en resultatforpliktelse, men heller som en konkret vurdering av hva som må kreves av innsats i den gitte saken. Forskjellen illustrerer at det konkrete kravet til risikoreduksjon

⁵¹ Husabø (1999) s. 48 med videre henvisninger.

⁵² Husabø (1999) s. 48, 49, 181, 182; Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 330.

⁵³ Stemor-dommen avsnitt 29.

⁵⁴ Stefar-dommen avsnitt 67 og Far-dommen avsnitt 17.

⁵⁵ Stemor-dommen avsnitt 42.

⁵⁶ Stemor-dommen avsnitt 29 og 39.

går utover selve årsakskravet, og heller inngår i en helhetsvurdering av hvilke handlinger som i denne sak var rimelig å kreve av omsorgspersonen.⁵⁷

3.3 Krav om rimelig avvergings- eller motvirkningshandling

I det følgende vil grunnvilkåret om en rettsstridsvurdering gjennomgås på overordnet nivå, herunder rettens vurderingsmomenter og en klarlegging av terskel. I kapittel 4 vil den konkrete helhetsvurderingen som rettsstridskravet gir anvisning på gjennomgås nærmere, med et særlig fokus på utvalgte problemstillinger som kan oppstå og rettens uttalelser i tilknytning til disse.

Som illustrert av gjennomgangen over, betinges et passivt medvirkningsansvar av at det foreligger en egnet motvirkningshandling. Likevel er ikke det i seg selv tilstrekkelig for å kunne ilegge straff, motvirkningshandlingen må i tillegg være *rimelig* å kreve av omsorgspersonen. En slik innfortolkning av en rettsstridsbegrensning er naturlig til tross for barnets faresituasjon, ettersom omsorgspersonen også har berettigede interesser som krever beskyttelse. Det avgjørende vil være om passiviteten er klart klanderverdig, hvilket bunner i en vurdering av hva som kan forventes av oppofrelse og risikotaking fra omsorgspersonens side.

I henhold til hva som mer presist kan kreves uttalte retten i Stemor-dommen at dette «må bero på en helhetsvurdering av den konkrete situasjonen».⁵⁸ Helhetsvurderingen retten ga anvisning på ble ikke nærmere spesifisert, men i relasjon til samme vurdering kom retten i Stefar-dommen med allmenne retningslinjer på seks momenter som det «regelmessig [vil] være naturlig i alle fall å vurdere».⁵⁹ Disse var:

1. «Overgrepene *alvorlighetsgrad*, herunder omfang og intensitet [...]. Jo alvorligere overgrepene er, jo mer må det kreves for å forsøke å stanse gjerningspersonen.
2. [...] dersom det er tale om overgrep *over tid*, må det kreves mer fra omsorgspersonens side for å stanse lovbruddene enn ved enkeltstående tilfeller.

⁵⁷ Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 300.

⁵⁸ Stemor-dommen avsnitt 29.

⁵⁹ Stefar-dommen avsnitt 69.

3. [...] *hvor utsatt eller sårbart barnet er*. Her vil forhold som barnets alder, utvikling, sosiale situasjon mv. kunne komme inn.
4. [...] *styrkeforholdet og relasjonen for øvrig mellom gjerningspersonen og den mulige medvirkeren*. [...]
5. [...] om vedkommende hadde en særlig foranledning til å gripe inn ut fra kunnskap om tidligere overgrep mot barna [...]
6. [...] *hvilke virkemidler som står til rådighet for å kunne gripe inn [...]*».⁶⁰

Ettersom momentene kun utgjør retningslinjer, vil ulike terskler for hva som forventes gjøre seg gjeldende på bakgrunn av den gitte situasjonen. Ved omsorgsansvar for barn foreligger det imidlertid en konstant forventning om betydelige offer og bidrag, som gjenspeiler seg i et overordnet utgangspunkt om en særlig streng terskel for rimelighetsvurderingen. Dette kan illustreres av flertallsuttalelsen i Stemor-dommen hvor det fremgår at der det er «tale om å beskytte et barn man har omsorgsansvar for, må det veie tungt» i vurderingen.⁶¹

Til tross for et utgangspunkt om en særlig streng terskel ved omsorgsansvar for barn, vil terskelen naturlig nok variere ut fra det konkrete tilfellet. Basert på de seks gjengitte momentene kan det blant annet legges til grunn at det i utgangspunktet forventes mindre av hindringshandlingen ved enkeltstående uforutsette voldstilfeller, ettersom den passive medvirkeren både må antas å ha et mindre handlingsrom, samt mindre kunnskap om situasjonen. I Stefar-dommen ble blant annet stefarens motvirkningshandling når han gikk «mellom og tok med barna ut» ansett som utilstrekkelig, men hadde det vært tale om en enkeltstående voldshandling fra mor er det vanskelig å se at det ville vært rimelig å kreve noe særlig mer enn det.⁶² En slik forståelse styrkes av at retten både i Stemor, Stefar og Far-dommene hovedsakelig knyttet straffansvaret til unnlåtelsen av å gjøre noe mer for å forhindre *fremtidig* vold.⁶³

Omsorgspersonens kunnskap er altså også av betydning. Kunnskapskravet vil diskuteres mer inngående i kapittel 3.4, men kan likevel av naturlige årsaker ikke holdes helt adskilt fra verken årsakskravet eller rimelighetsvurderingen. I Far-dommen presiserte førstvoterende at en omsorgsperson «som kjenner til omfattende mishandling av barnet, kan typisk bli pålagt å gjøre mer eller å reagere raskere for å avverge mishandlingen enn den som kjenner til en mer

⁶⁰ Stefar-dommen avsnitt 70 – 75.

⁶¹ Stemor-dommen avsnitt 29.

⁶² Stefar-dommen avsnitt 32 og 85.

⁶³ Kjelby og Øyen (2020) s. 392.

begrenset mishandling». ⁶⁴ Kunnskap forplikter, og vil aktualisere en handleplikt der passivitet vanskeligere kan aksepteres selv ved rimelighetsinnvendinger.

Selv om rettsstridskravets funksjon er å forhindre urimelig stilte krav til omsorgspersonen, innebærer ikke det en automatisk frigjøring fra handleplikten ved påstand om manglende kunnskap angående rimelige handlingsalternativer. I Far-dommen ble det av Høyesterett introdusert en undersøkelsesplikt i relasjon til handleplikten, hvor det ble uttalt at der «omsorgspersonen holder det for mest sannsynlig at mishandling [...] foregår [...] vil [det] [...] i det minste [gi] en klar oppfordring til i første omgang å undersøke situasjonen nærmere». ⁶⁵

Heller ikke der det er gjort noe, men ikke nok for å stanse volden, kan omsorgspersonen slå seg til ro med egne handlinger. I Stemor-dommen sa både flertallet og mindretallet seg enige i at til tross for at man har gjort noe kan ikke det bety «at det aldri er plikt til å forsøke en alternativ handling dersom det man gjør, ikke får gjerningspersonen til å holde opp». ⁶⁶ Det ble imidlertid ikke gitt klarere instruksjoner for vurderingen enn at «[o]gså det må bero på en helhetlig vurdering av den konkrete situasjonen». ⁶⁷

3.4 Krav om kunnskap og skyld

Det strafferettslige *kunnskapskravet* baserer seg på en subjektiv vurdering av vedkommendes «oppfatning av den faktiske situasjonen på handlingstidspunktet». ⁶⁸ Bakgrunnen for å oppstille et slikt kunnskapskrav er for å kunne vurdere vedkommendes bebreidelse; det man ikke vet skal man i utgangspunktet heller ikke straffes for. ⁶⁹ Omsorgspersonens kunnskap, eller mangel på slik kunnskap, er imidlertid ikke alene avgjørende for bebreidelsen man tillegger vedkommende. Det avgjørende er hvordan man handler på bakgrunn av kunnskap man har eller burde hatt, og slik aktualiseres skyldkravet. ⁷⁰

⁶⁴ Far-dommen avsnitt 20.

⁶⁵ Far-dommen avsnitt 23.

⁶⁶ Stemor-dommen avsnitt 29.

⁶⁷ Stemor-dommen avsnitt 29.

⁶⁸ Jf. strl. § 25.

⁶⁹ Uvitenhetsreglene vil ikke drøftes nærmere.

⁷⁰ Eskeland og Høgberg (2017) s. 285.

Det strafferettslige *skyldkravet* ved passive medvirkningshandlinger er, slik som for hovedgjerningen, i utgangspunktet et krav om forsett.⁷¹ I norsk strafferett opereres det med tre forsettsformer; hensiktsforsett, visshets- og sannsynlighetsforsett og eventuelt forsett.⁷² Dekningsprinsippet får et konkret utslag i strl. § 22 ved at forsettet må dekke hele gjerningsbeskrivelsen i et straffebud. Ved medvirkning utgjør dette et krav om «dobbel forsett», som betyr at medvirkeren både må ha forsett som dekker hovedpersonens lovbrudd, samt et forsett om at sin egen straffbare atferd vil ha innvirkning på hovedgjerningen.⁷³

Koblingen mellom kunnskapskravet og skyldkravet lar seg enkelt illustrerer ved et eksempel på fysisk medvirkning. A vet at B skal rane en bank, hvilket oppfyller kunnskapskravet. På bakgrunn av denne kunnskapen skaffer A rømningsbil og masker, som A vet er nødvendig for at B skal kunne gjennomføre ranet. På den måten er også kravet om et dobbelt forsett oppfylt ved at A både har forsett om egne handlinger, samt at handlingene har hatt innvirkning på primærlovbruddet. Ved tilfeller av passiv medvirkning kan koblingen bli mer utfordrende nettopp fordi medvirkeren forholder seg passiv. A har sett at B slår barnet, og kunnskapskravet er oppfylt. Videre vet A at B vil fortsette med dette om ikke B blir hindret. Ved å forholde seg passiv eller å ikke gjøre tilstrekkelig for å motvirke volden, vil innvirkningen være at B forsetter å slå barnet. Slik er kravet om dobbelt forsett oppfylt også i dette tilfellet.

Far-dommen illustrerer imidlertid et tilfelle av passiv medvirkning som skiller seg ytterligere fra de nevnte eksemplene. Hovedspørsmålet i saken var om far kunne dømmes for passiv medvirkning selv om han «ikke observerte noe av ektefellens mishandling av barna», og «var fraværende da den skjedde».⁷⁴ Far visste altså ikke *sikkert* at mor slo deres felles barn, hvilket gjorde det mer tvilsomt om kunnskapskravet var oppfylt.

Høyesterett foretok da en presisering av kunnskapskravet i to retninger. For det første «trenger ikke kunnskapen omfatte detaljene i mishandlingen», det er tilstrekkelig med «[k]unnskap om at barnet mishandles».⁷⁵ For det andre kan ikke sikker kunnskap kreves, «[d]et må normalt være tilstrekkelig at omsorgspersonen holder det for *mest sannsynlig* at

⁷¹ Jf. strl. § 21; I kap. 1.4 ble det avgrenset mot uaktsom medvirkning.

⁷² Jf. strl. § 22 bokstav a-c.

⁷³ Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 335.

⁷⁴ Far-dommen avsnitt 18.

⁷⁵ Far-dommen avsnitt 22.

mishandlingen [...] foregår». ⁷⁶ Forsettvurderingen er fortsatt den samme; [d]ersom omsorgspersonen har tilstrekkelig kunnskap om at det foregår mishandling [...] vil forsettsbedømmelsen [...] først og fremst måtte knyttes til om mishandlingen vil fortsette dersom det ikke gripes inn, og til den eller de avvergingshandlingene som pålegges i situasjonen.» ⁷⁷

Med presiseringen av kunnskapskravet er det ikke lenger avgjørende om man er til stede eller ikke, og hensynet til den potensielle medvirkeren må igjen vike for hensynet til det voldsutsatte barnet. Sett i sammenheng med forsettskravet skal en medvirker åpenbart ikke straffes for manglende faktisk kunnskap. Vedkommende skal likevel heller ikke kunne gjemme seg bak forsettskravet dersom man er i en situasjon uten fullstendig visshet om mishandling, men hvor man er kjent med nok opplysninger til at man selv vurderte det som mer sannsynlig at mishandling foregår enn ikke.

⁷⁶ Far-dommen avsnitt 23.

⁷⁷ Stefar-dommen avsnitt 24.

4 Nærmere om den konkrete rettsstridsvurderingen

I det følgende vil den konkrete helhetsvurderingen som rettsstridskravet gir anvisning på gjennomgås nærmere, med fokus på utvalgte problemstillinger som kan oppstå og rettens uttalelser i tilknytning til disse.

4.1 Kan rimelighetsbegrensninger i rene unnlatesstraffebud innfortolkes i strl. § 15?

En rekke rene unnlatesstraffebud trekker en uttrykkelig grense for hvor mye som med rimelighet faktisk kan kreves av den unnlattende. Et spørsmål for Høyesterett har derfor vært om rimelighetsbegrensningen i strl. § 196 kan innfortolkes ved vurderingen av omsorgspersoners straffansvar for passiv medvirkning. Ved et bekreftende svar ville det gitt mer konkrete og forutberegnelige retningslinjer enn det som følger av dagens innfortolkning av generelle rimelighetsbetraktninger.

Spørsmålet ble aktualisert i Stemor-dommen hvor det i relasjon til vurderingen av om stemorens motvirkningshandlinger var tilstrekkelige, ble anført at en analogisk anvendelse av avvergingsplikten i strl. § 196 tredje ledd bokstav b satt en begrensning for omsorgspersoners handleplikt. Bestemmelsen fastslår straffefrihet ved brudd på avvergingsplikten dersom handlingsalternativene man har «ikke kunne oppfylles uten å utsette ham selv, hans nærmeste eller noen uskyldige for siktelse eller tiltale eller fare for liv, helse eller velferd.» Anførselen var begrunnet i at unntaket statuert i strl. § 196 gjorde seg gjeldende ved mishandling i nære relasjoner, som var ett av straffebudene stemoren var tiltalt for medvirkning etter. Stemoren hadde flere handlingsalternativer enn slike som ville satt henne i en situasjon skissert av strl. § 196 bokstav b og spørsmålet kom derfor ikke på spissen, men førstvoterende uttalte likevel et obiter dictum på bakgrunn av sakshistorikken.

Førstvoterende startet sin gjennomgang med å presisere at unnlattelse som straffbar passiv medvirkning krever en særlig tilknytning, i dette tilfellet et omsorgsansvar. Straffeloven § 196 retter seg motsetningsvis mot enhver, og det manglende tilknytningskravet gir et vidt rom for å la unnlatt avvergelse være straffri. På den annen side var det nettopp det manglende tilknytningskravet, i tillegg til begrepsbruken «nærmeste» og «velferdstap», som gjorde

bestemmelsen så vid og vag at førstvoterende mente den ikke uten videre kunne benyttes på et tilfelle der spørsmålet var om passivitet utgjorde straffbar medvirkning.⁷⁸ Videre talte særlig reelle hensyn mot en tolkning av loven som ville kunne medføre straffrihet, i og med at bestemmelsen er ment å styrke samfunnsvernet, i tillegg til at hensynet til gjerningsmannen ville gå foran hensynet til offeret.⁷⁹

At det ikke var lovgivers intensjon at strl. § 196 bokstav b skulle åpne for slik straffrihet ved passiv medvirkning bekreftes av at lovgiver i 2020 foretok en innskjerping i avvergingsplikten, ved å legge et fjerde ledd til bestemmelsen.⁸⁰ Det fjerde leddet fastslår at unnskyldningsgrunnen i bokstav b ikke lenger skal gjelde «dersom fornærmede er mindreårig og den som unnlater å avverge er barnets forelder, steforelder, fosterforelder eller en annen som har daglig omsorg for barnet.» Med innskjerpingen tok lovgiver et mer aktivt standpunkt i sin forpliktelse til å beskytte barn, ettersom bestemmelsen tidligere signaliserte et større handlingsrom for lojalitet innad i familien overfor voldsutøveren fremfor det skadelidende barnet.⁸¹

Dagens rettsstilling innebærer følgelig et klart hinder mot å direkte benytte strl. § 196 for å frigjøre en omsorgsperson fra straffansvar for medvirkning ved utilstrekkelig motvirkningshandling, og det samme vil nok gjelde for innfortolkninger av øvrige rimelighetsbegrensninger som befinner seg i unnlatesstraffebud. En samlet rett presiserte imidlertid at momentene strl. § 196 oppstiller «ofte vil være relevante i den konkrete helhetsvurderingen som må foretas for å avgjøre om passivitet utgjør straffbar medvirkning».⁸²

4.2 Hvor mye må en omsorgsperson foreta seg?

Som gjennomgått i kapittel 3.3 er det ikke alltid tilstrekkelig å ha gjort noe, og i visse tilfeller er man forpliktet til å foreta ytterligere handlinger der den opprinnelige motvirkningshandlingen ikke var tilstrekkelig. Vurderingen av om den enkelte omsorgsperson var forpliktet til å gjøre noe ytterligere beror på en helhetsvurdering av situasjonen. Et

⁷⁸ Stemor-dommen avsnitt 20 – 21.

⁷⁹ Stemor-dommen avsnitt 22.

⁸⁰ Loven ble endret ved lov nr. 135/2020.

⁸¹ Øyen og Kjelby mfl., *Barnerett og strafferett: omsorgsansvar og straffansvar. Noen tanker om passiv medvirkning og avgjørelsen i HR-2019-561-A* (2020) s. 334.

⁸² Stemor-dommen avsnitt 25.

overordnet vurderingstema virker likevel å være hvor enkelt det hadde vært for omsorgspersonen å foreta noe mer, basert på vedkommendes egne forutsetninger.⁸³

Illustrerende for dette utgangspunktet er rettens uttalelser i Stemor-dommen. Stemoren hadde foretatt en rekke ulike motvirkningshandlinger, men det ble likevel fastslått av flertallet at hun, basert på «sakens spesielle forhistorie og de tiltakene som var satt inn overfor hjemmet for å hindre videre mishandling», var pålagt å gjøre noe mer.⁸⁴ Sakens forhistorie var at ektefellen befant seg under etterforskning i en annen pågående straffesak overfor sine barn, men likevel fikk flytte hjem. Både før og etter dette ble det satt i gang tiltak som bistand og hjelp fra det offentlige, særlig barnevernet, som flertallet mente burde gitt stemoren en «spesiell oppfordring til å ivareta omsorgsansvaret for C på en forebyggende måte. Hun hadde fått råd og veiledning av fagpersoner fra ulike instanser, og hun hadde god kontakt med skole, barnevernstjeneste og helsetjeneste.»⁸⁵

Domsgrunnene illustrerer hvordan stemorens kunnskap og oppfølging hadde gitt henne forutsetninger retten mente betinget et større aktivitetskrav enn vanlig. Premisset virker derfor å være at vurderingen av om omsorgspersonen er forpliktet til å gjøre ytterligere beror på vedkommendes egen kunnskap, nettverket rundt og tidligere støtte fra det offentlige. Kjelby og Øyen oppsummerer rettstilstanden som at «hvis en særlig vidtrekkende aktivitetsplikt skal oppstilles, er det naturlig å forstå flertallet slik at dette må forankres i de individuelle forutsetningene hos omsorgspersonen sammenholdt med situasjonen som forelå».⁸⁶

4.2.1 Har omsorgspersoner tid til å områ seg før handleplikten er forsømt?

En side til hvor mye omsorgspersonen faktisk må foreta seg er om omsorgspersonen er gitt et visst tidsrom til å områ seg for å foreta ytterligere handling, før handleplikten kan anses som forsømt. Spørsmålet henger sammen med det tidligere presiserte utgangspunktet om at ingen er forpliktet til det umulige.

Rt. 2010 s. 1630 gjaldt to menn som i lagmannsretten var domfelt for medvirkning til grov legemsbeskadigelse med kniv. Høyesterett tok blant annet stilling til vilkårene for passiv medvirkning, og i relasjon til tidsaspektet ble det uttalt at «ein deltakar må ha tid og grunnlag

⁸³ Kjelby og Øyen (2020) s. 398.

⁸⁴ Stemor-dommen avsnitt 31.

⁸⁵ Stemor-dommen avsnitt 30.

⁸⁶ Kjelby og Øyen (2020) s. 399.

for å områ seg, sjølv om dette vil måtte variere etter kva situasjonen er.»⁸⁷ Til tross for at dommen gjaldt passiv medvirkning til skade med kniv mot en voksen, vil vurderingstemaet bli det samme uavhengig av situasjonen ettersom retten presiserte at det må gjøres en konkret vurdering. Det sikre utgangspunktet er derfor at vedkommende har et visst tidsaspekt til å områ seg på, nærmere presisert av den konkrete helhetsvurderingen.

Et viktig moment ved fastleggingen av en nærmere terskel i tidsaspektet der hovedmannen er i ferd med å utløse en konkret skade på barnet, er *hvor snarlig skaden kommer til å skje*.⁸⁸ Et illustrerende eksempel er morens situasjon i Christoffer-dommen. Moren hadde vært i møte med sønnens skoleledelse, og fått stadfestet og styrket sin kunnskap om volden som aktivt foregikk mot sønnen.⁸⁹ På dette sikre kunnskapstidspunktet oppsto en handleplikt for moren, hvor lagmannsretten la til grunn at hun *samme dag* skulle forsøkt å hindre eller motvirke volden.

Et ytterligere eksempel følger av Stefar-dommen, hvor det ene spørsmålet var om stefaren medvirket til ett av barnas død. Etter lagmannsrettens bevisvurdering måtte det «tas høyde for at dette kom brått og uventet, og at han ikke rakk å reagere før det var for sent».⁹⁰ I dommen var det snakk om et resultat med den mest alvorlige konsekvens, død. Likevel ble ikke stefaren dømt for medvirkning til dødsfølgen, særlig på bakgrunn av at handlingen kom så brått og uventet at det ikke var tilstrekkelig tid til å forhindre dødsfølgen. Barnet ble imidlertid liggende levende, men uten helsehjelp i nesten tre døgn før stefaren ringte AMK, et tidsaspekt som var med på å gjøre han skyldig som hovedmann til mishandling etter strl. § 282.

Enkeltstående tilfeller av vold vil i utgangspunktet komme bråere på enn ved mishandling over tid. Dette tilsier at omsorgspersonen i hovedsak vil få kortere tid til å områ seg i tilfeller der det allerede er gjennomført motvirkningshandlinger, fordi vedkommende sannsynligvis vil være mer klar over situasjonen og hva som kan komme. Poenget styrkes av at det i Stefar-dommen ble ansett som et særlig viktig moment om «vedkommende hadde særlig foranledning til å gripe inn ut fra kunnskap om tidligere overgrep mot barna».⁹¹ Dette momentet var også fellende i Stemor-dommen, hvor det ble vist til «sakens spesielle

⁸⁷ Rt. 2010 s. 1630 avsnitt 27.

⁸⁸ Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 314.

⁸⁹ Se oppgavens kapittel 3.2.1.

⁹⁰ Stefar-dommen avsnitt 34.

⁹¹ Stefar-dommen avsnitt 74.

forhistorie og de tiltakene som var satt inn overfor hjemmet for å hindre videre mishandling». ⁹²

Oppsummert kan det derfor legges til grunn at til tross for den konkrete helhetsvurderingen som må foretas, stilles det særlig strenge krav til tidsaspektet ved passiv medvirkning til vold mot barn. Omsorgspersonen er gitt et visst tidsrom til å områ seg før handleplikten er forsømt, men tidsrommet må justeres etter vedkommendes kunnskap om barnets faresituasjon. Mer konkret virker rettspraksis å kreve handling så fort det foreligger rimelige handlingsmuligheter.

4.2.2 Er omsorgspersoner i realiteten pålagt å søke hjelp fra offentlige myndigheter?

Hvilke eksakte ytterligere handlinger som kreves der det allerede er gjort *noe* må vurderes konkret, og er vanskelig å presiseres særlig utover det som allerede er nevnt. Likevel kan det påpekes at rettens vurdering virker å rette seg mot muligheten til å søke ekstern hjelp utenfor familien. Omsorgspersoners involvering av offentlige myndigheter, særlig politi og barnevern, medfører imidlertid risiko for tiltale mot hovedmannen som normalt er ektefelle eller samboer. I relasjon til spørsmålet om hvor mye ytterligere vedkommende skulle foretatt seg, vil det i det følgende vurderes om det kan foretas en avgrensning i kravene til omsorgspersonen, herunder om man er pålagt å kontakte politi eller barnevern med den fare for inkriminering det medfører.

Straffeloven § 196 pålegger med visse modifikasjoner en avvergingsplikt, men etter bestemmelsens tredje ledd bokstav b er man likevel fritatt fra plikten ved fare for inkriminering av sine nærmeste. Som gjennomgått gjelder imidlertid ikke dette unntaket lenger dersom det er tale om omsorgspersoners avvergingsplikt overfor mindreårige. ⁹³ Denne lovendringen tyder på at det *kan* stilles krav om potensielt inkriminerende handlinger, en tolkning som stemmer godt overens med utgangspunktet om at det forventes en betydelig innsats og oppofrelse fra omsorgspersonenes side. ⁹⁴

⁹² Stemor-dommen avsnitt 31.

⁹³ Jf. strl. § 196 fjerde ledd.

⁹⁴ Blant annet presenterer Gröning, Husabø og Jacobsen (2020) et utgangspunkt om betydelig innsats og oppofrelse på s. 313.

Omsorgspersonen er forpliktet til å gjøre mer der det er «tale om å beskytte et barn man har omsorgsansvar for», og i forlengelse av dette er det naturlig å anta at det må kunne forventes mye der barnet er i særlig fare.⁹⁵ Generelt anser Gröning, Husabø og Jacobsen Høyesterett for å mene at den som forsettlig har utsatt andres liv for risiko har en hindringsplikt selv der eget liv står på spill.⁹⁶ Et slikt utgangspunkt kan tyde på at tilfeller der et barns liv står i fare vil omsorgspersonen i hvert fall måtte kunne kreves å ofre relasjonen til hovedmannen, eksempelvis ved å kontakte politiet. Dette til tross for at omsorgspersonen ikke er den som forsettlig har utsatt barnet for risiko, men på bakgrunn av kunnskap og motvirkende hindringssammenheng.

På den annen side kan et slikt krav sies å samsvare dårlig med inkrimineringsunntaket i vitneplikten i straffeprosessloven §§ 122 og 123.⁹⁷ Det blir lite koherens i lovgivningen om det skal foreligge et straffbetinget krav om å kontakte politiet som vil kunne medføre tiltale mot en ektefelle eller samboer, samtidig som man er fritatt fra å vitne mot vedkommende. Likevel kan en slik tolkning også sies å utgjøre en slags sikkerhetsmekanisme for barn ved at omsorgspersonen er forpliktet til å redde barnet fra alvorlig skade eller død, men på tidspunktet denne faren er ute av bildet minskes forpliktelsen overfor barnet og inkrimineringsvernet slår inn igjen.

I rettspraksis ser man en rekke eksempler på retten har tatt stilling til hvem den passive er forpliktet til å kontakte. I Christoffer-dommen uttalte lagmannsretten eksplisitt at de «ikkje [finn det] rimeleg å krevja at tiltalte skulle ha teke kontakt med barnevern eller politi» på bakgrunn av tilknytningen til ektemannen.⁹⁸ Uttalelsen tilsier at det ikke foreligger et krav om å kontakte slike offentlige myndigheter, nettopp av inkrimineringshensyn. På den annen side la også lagmannsretten til grunn at moren ikke kunne dømmes for medvirkning til sønnens død på bakgrunn av manglende kunnskap. Muligheten for et strengere krav til kontakt av politi eller barnevern dersom moren hadde slik kunnskap kan derfor ikke avskrives.

I Stemor-dommen ble det vist til lagmannsrettens synpunkt om at stemoren hadde «handlingsalternativer som ikke ville utsette verken henne selv eller ektefellen for siktelse,

⁹⁵ Stemor-dommen avsnitt 29.

⁹⁶ Gröning, Husabø og Jacobsen s. 313 med videre henvisning til Rt. 1995 s. 335, Rt. 1995 s. 1057 og Rt 1995 s. 1228.

⁹⁷ Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (strpl.).

⁹⁸ Christoffer-dommen under avsnittet «Møtet på skolen».

tiltale for liv, helse eller velferd».⁹⁹ Blant annet ble det nevnt at hun kunne ha bedt faren om å flytte, hun kunne flyttet selv med barna, eller hun kunne søkt hjelp i privat nettverk eller offentlige hjelpeapparater hun hadde kontakt med. Ved at retten eksplisitt uttaler at stemoren hadde andre alternativer enn de inkriminerende, styrkes antakelsen om at slike handlinger ikke kan kreves for å unngå straffansvar. Høyesterett var enig i lagmannsrettens synpunkt, men spesifiserte det til at stemoren i hennes situasjon i hvert fall hadde plikt til å enten søke hjelp på nytt i eget nettverk, eller hos offentlige instanser hun hadde vært i kontakt med tidligere.¹⁰⁰ En av disse instansene var barnevernet, hvilket tilsier at et krav om å kontakte offentlige myndigheter likevel kan være aktuelt. På den annen side hadde barnevernet tidligere satt inn hjelpetiltak hos familien, som tilsier at det heller stilles strengere krav til slik involvering der kontakt allerede foreligger.

Høyesterett drøftet også i Stefar-dommen hvilke tiltak stefaren kunne foretatt seg, og i den relasjon hvem han kunne bedt om hjelp. Her ble det vist til lagmannsrettens uttalelser om at han «kunne bedt om hjelp fra det somaliske miljøet, han kunne oppfordret barna til selv å søke hjelp [...] og ikke minst kunne han benyttet de offentlige instanser han var kjent med og hadde kontakt med».¹⁰¹ Politiet er en tjeneste det må kunne regnes med at stefaren visste om, men denne muligheten ble likevel ikke nevnt hvilket igjen peker mot et slikt krav. På den annen side var et moment at stefaren var i landet uten oppholdstillatelse, som kan være en årsak til at et slikt krav ikke ble stilt.

Oppsummert tyder rettspraksis på at det ikke kan stilles et generelt krav om at omsorgspersoner er pålagt å søke hjelp fra barnevern eller politi, men at det kan stilles strengere krav til handling der egne forutsetninger tilsier det. Sett i lys av at barns vern nå virker å være gitt en større betydning, er det grunnlag for å si at det *kan* oppstilles en plikt om å søke hjelp fra slike offentlige myndigheter. Spørsmålet beror imidlertid på en konkret vurdering basert på alvorlighetsgraden av faren barnet står i, omsorgspersonens individuelle forutsetninger og hvilke andre handlingsmuligheter som er tilgjengelige.

⁹⁹ Stemor-dommen avsnitt 26.

¹⁰⁰ Stemor-dommen avsnitt 31.

¹⁰¹ Stefar-dommen avsnitt 82.

5 Er dagens lovgivning tilfredsstillende?

Som oppgaven har vist er det passive medvirkningsansvaret et godt eksempel på et rettsområde i norsk rett hvor den dømmende makt har gått langt i sitt mandat, og dermed aktivt bidratt i rettsutviklingen. Dette har skjedd uten at lovgiver direkte kan sies å ha stilt seg bak, men likevel uten å gripe inn, kanskje basert på deres økte fokus på å stanse vold mot barn. Vold mot barn er et onde, men det kan spørres om en domstolsstyrt rettsutvikling er tilstrekkelig for å regulere denne typen problemstillinger, og om kravene til en tilfredsstillende lovgivning ivaretas. Slike krav er naturlig nok i utgangspunktet rettet mot lovgiver, men må kunne sies å være like relevante der domstolen har tatt på seg en slags lovgiverrolle.¹⁰²

I det følgende vil de rettslige rammene, samt ulike kriminalpolitiske aspekter ved dagens lovgivning diskuteres. Dette gjøres for å vurdere om omsorgspersoners straffansvar ved utilstrekkelige motvirkningshandlinger blir tilfredsstillende regulert gjennom strl. § 15 og rettspraksis, som ytterligere aktualiserer refleksjonene rundt ny lovgivning i kapittel 6.

5.1 Det strafferettslige legalitetsprinsippet

Legalitetsprinsippet, også kalt lovkravet, består av en formell og materiell side. Sammenholdt skapes rettslige rammer og begrensninger for domstolens tolkninger av medvirkningsansvaret i strl. § 15.

Høyesterett har i lys av sin praksis fastslått at medvirkningsbestemmelsen er vid nok til å omfatte utilstrekkelige motvirkningshandlinger, og således bekreftet at alle sider av lovkravet er oppfylt. Til tross for denne aksepten kan det likevel stilles spørsmål ved om Høyesterett, under sin utvikling av ansvarsformen, har ivaretatt lovkravets rammer på en tilfredsstillende måte eller om medvirkningsansvaret nå er dratt så langt at det står i et problematisk spenningsforhold til ordlyden i strl. § 15. Et slikt spenningsforhold vil i så fall kunne styrke påstanden om behovet for ny lovgivning på området.

Første gang Høyesterett tok stilling til utilstrekkelige motvirkningshandlinger som en del av det passive medvirkningsansvaret var i Stemor-dommen. Flertallet anså stemoren som skyldig

¹⁰² Holmberg (2020) s. 404.

etter å ha hoppet bukk over hele det metodiske utgangspunktet lovkravet stiller.

Tilsynelatende velger førstvoterende kun å forutsette at stemorens aktivitet språklig sett var å anse som medvirkning etter bestemmelsens ordlyd slik at lovkravet var oppfylt, siden kravet ikke behandles.¹⁰³ Avgjørelsen medførte at det passive medvirkningsansvaret ble lagt på strekk ettersom konklusjonen lå langt unna den naturlige forståelsen av bestemmelsens ordlyd. Et utydelig forhold til lovkravet er i et slikt tilfelle uheldig. Selv om heller ikke den dissenterende part i Stemor-dommen tok utgangspunkt i medvirkningsbestemmelsens ordlyd, fremheves det i det minste at et medvirkningsansvar «ikke sjelden [vil] være utelukket når tiltalte gjør det tydelig overfor gjerningspersonen at han motsetter seg gjerningen».¹⁰⁴ Annenvoterende indikerer slik sett i det minste en bevissthet til lovkravet når ansvarsformen strekkes.

Senere i 2019 fikk Høyesterett muligheten til å fjerne all tvil omkring tilfredsstillelse av lovkravet i slike saker. Førstvoterende i Stefar-dommen startet med en ordlydstolkning av strl. § 15, og fastslo et krav om at «handlingen eller unnlatelsen må «virke med»» til den straffbare handlingen for å kunne anses som medvirkning.¹⁰⁵ Videre utbroderes innholdet i bestemmelsen ytterligere ved at det både ses hen til forarbeidene, terskel oppstilt av lovskravet i Grl. § 96 og EMK art. 7, barns rettigheter etter Grl. § 104 og BK art. 19, samt ulik rettspraksis.¹⁰⁶ Det som ser ut til å bli en utførlig og etterlengtet drøftelse av lovkravet, ender imidlertid noe passivt da hele drøftelsen avsluttes med bekreftelse på at lovkravet er oppfylt på bakgrunn av at retten kom til et bekreftende svar i Stemor-dommen. Ettersom flertallet ikke hadde et aktivt uttalt forhold til lovkravet i Stemor-dommen, var det uheldig å konstatere et ansvarsgrunnlag på det viset.

Selv om Høyesterett har konstatert at lovkravet er overholdt, er rettsvirkningen av dommene at ansvaret er lagt på strekk sett hen til en naturlig ordlydstolkning. Sett i lys av legalitetsprinsippets formelle side er dette problematisk av særlig to årsaker.

For det første er formålet med legalitetsprinsippets formelle side å sikre at domstolen ikke går for langt i sin rettsavklarende rolle. Passivitet ved utilstrekkelige motvirkningshandlinger utgjorde ved tidspunktet for Stemor-dommen et uavklart rettsområde, der bestemmelsens

¹⁰³ Øyen (2020) s. 520.

¹⁰⁴ Stemor-dommen avsnitt 38.

¹⁰⁵ Stefar-dommen avsnitt 54.

¹⁰⁶ Stefar-dommen avsnitt 55 – 59.

ordlyd befant seg langt unna flertallets konklusjon. For å komme til sin konklusjon måtte flertallet strekke seg særlig langt i sin tolkning, men de manglet en tydelig kommunisert begrunnelse i domsgrunnene. Uten et klart og tydelig begrunnet forhold til lovkravet blir det vanskelig å etterprøve om domstolen kan ha gått for langt i sin rolle, og om spørsmålet heller burde vært lagt til lovgiver for avklaring.

For det andre utfordres kravet til støtte i lovteksten når man ender opp med et straffansvar som ligger såpass langt unna bestemmelsens naturlige ordlyd. Dette taler ytterligere for at spørsmålet heller burde vært lagt til lovgiver for presiseringer eller ny lovregulering, hvilket i større grad ville ivaretatt den formelle siden av lovkravet enn det dagens løsning gjør.

Legalitetsprinsippet har i tillegg gjennom klarhetskravet en materiell side som utgjør et ideal for selve lovreguleringen.¹⁰⁷ Som uttalt i HR-2016-1458-A (Haxi) skal det enkelte straffebed uformes så presist at det gir «nødvendig veiledning om grensen mellom rett og galt på det aktuelle området». Dagens lovgivningssituasjon er også her kritikkverdig, ettersom det nå ut fra ordet «medvirker» verken er mulig å forstå hvilke situasjoner som krever en motvirkningshandling, eller hva som er tilstrekkelig for å ha oppfylt sin aktivitetsplikt. Dette styrker inntrykket av at dagens rettsstilstand ikke ivaretar legalitetsprinsippet i tilfredsstillende grad, og at omsorgspersoners utilstrekkelige motvirkningshandlinger bør reguleres i et eget straffebed.

Gjennomgangen tydeliggjør at dagens regulering vanskelig kan anses som tilfredsstillende basert på legalitetsprinsippet rammer. Det passive medvirkningsansvaret er lagt på strekk, og utfordrer med det både den formelle og den materielle siden av kravet. Til tross for at legalitetsprinsippet er ansett oppfylt av Høyesterett bør ikke rettsanvenderen falle til ro med det. Av hensyn til borgernes rettsstilling bør det foreligge et ønske om å etterstrebe en så fullkommen lovgivning som mulig. Da må straffansvaret tilbake til lovgiver for en avklaring og ny regulering.

5.2 Demokratiske hensyn

En ytterligere side til spørsmålet om reguleringen av straffansvaret er tilfredsstillende, er de demokratiske hensyn som potensielt blir tilsidesatt ut fra dagens rettsstilling. Konsekvensen

¹⁰⁷ Øyen og Kjelby mfl., *Barnerett og strafferett: omsorgsansvar og straffansvar. Noen tanker om passiv medvirkning og avgjørelsen i HR-2019-561-A* (2020) s. 332.

av lovgivers passivitet under utviklingen av det passive medvirkningsansvaret, er blant annet at den fullstendige tolkningen og avklaringen av innholdet i straffansvaret har blitt ilagt domstolene. Domstolen får med det en særskilt aktiv rolle i rettsutviklingen av ansvarsformen. Dette er av demokratiske hensyn problematisk på flere måter.

For det første er en slik ansvarsforflytning problematisk i et maktfordelingsperspektiv. Lovgiver, herunder Stortinget, er etter maktfordelingsprinsippet den statsmakten som er gitt mandatet til å vedta, endre og oppheve lover. Videre er det lovgiver som skal sette grensene og retningslinjene som domstolen må holde seg innenfor i sitt arbeid. Dette medfører at grensen mellom den lovgivende og dømmende makt balanserer på en tynn linje, der det er særlig viktig at domstolen holder seg innenfor sitt mandat. Høyesterett, som det norske domstolsystemets øverste instans, får gjennom sitt ankeutvalg både sile ut saker til behandling, tolke straffebudene, og skape rammene for det passive medvirkningsansvaret. Som gjennomgått i kapittel 5.1 har retten gått svært langt i sitt embete, og lagt ansvaret på strekk. Dette kan anses som et demokratisk problem, gitt at domstolen beveger seg for langt inn i lovgivers rolle.

Slik rettspraksis har utviklet seg innenfor passive omsorgspersoners straffansvar ved utilstrekkelige motvirkningshandlinger, har Høyesterett også fått gå uvanlig langt i å avklare vanskelige kriminalpolitiske vurderinger. Særlig aktualiseres spørsmål tilknyttet straffbarhetsvurderingen, herunder hvor omfattende straffansvaret for omsorgspersoners mangelfulle omsorg faktisk bør være, kategorisering av passiv medvirker og aktiv hovedmann, samt utmåling av straff. Som annenvoterende påpeker i Stefar-dommen, er konsekvensen av at rettsavklaringen har skjedd gjennom rettspraksis at «de rettspolitiske konsekvensene av å straffe i slike situasjoner [ikke har] blitt like grundig vurdert som hvis det hadde vært en vanlig lovgivningsprosess».¹⁰⁸ Dette er spørsmål av såpass stor samfunnsmessig betydning at de burde være tillagt den lovgivningsprosessen Stortinget tilbyr.

Som uttalelsen i Stefar-dommen indikerer, har det problematiske aspektet i tilknytning til kriminalpolitiske vurderinger en ytterligere side til selve utformingen av rettsreglene. Det kan da stilles spørsmål ved om ansvarsforflyttingen ivaretar en tilfredsstillende oppnåelse av grunnleggende krav til utforming av straffelovgivningen. Slike grunnleggende krav vil særlig være kravet om adekvate merkelapper, presisjon, likebehandling, systemtilpasninger og

¹⁰⁸ Stefar-dommen avsnitt 110.

forutsigbarhet.¹⁰⁹ Kravene binder i utgangspunktet lovgiver, men må og gjøre seg gjeldende der Høyesterett gis en tilnærmet lik rolle. Selv om retten er vant til å benytte alle disse komponentene ved klarlegging av gjeldende rett, gir ikke konklusjonen uttrykk for en samlet oppfatning i samfunnet. Lovgiver har større forutsetninger for å sikre slike krav gjennom den møysommelige prosessen utforming av lovverk utgjør, hvor samfunnets tanker og meninger innhentes. Dagens lovgivning kan derfor også, på bakgrunn av ulike demokratiske hensyn, anses som problematisk.

5.3 Sidestille passiv omsorgsperson og aktiv mishandler

Etter dagens rettsutvikling straffes både den aktive, helt passive, og den utilstrekkelig motvirkende omsorgspersonen etter medvirkningsbestemmelsen i strl. § 15. En slik sidestillelse er kriminalpolitisk problematisk. En felles kategorisering av svært ulike former for krenkelser er derfor en ytterligere viktig side til spørsmålet om dagens lovgivning på området er tilfredsstillende, eller om ansvaret bør reguleres med en annen merkelapp.

Det tidligere gjennomgåtte legalitetsprinsippets presisjonskrav har en side til kategorisering av ulike straffbare handlinger i ulike straffebud, men på bakgrunn av formålet om å sikre *forutberegnelighet*. Den ønskede forutberegneligheten kan imidlertid sikres ved å regulere ulike handlinger i samme straffebud, så lenge lovteksten er presis nok.¹¹⁰ Kravet om «fair labelling», målet om å finne adekvate merkelapper, søker derimot å avgrense ulike krenkelser fra hverandre på bakgrunn av formålet om å sikre tilstrekkelig differensiering i både *karakter* og *klanderverdighet*.¹¹¹

Ønsket om å differensiere ulike handlinger i egne straffebud på bakgrunn av en tilstrekkelig ulik karakter, hensyntar særlig at avstanden mellom det som faktisk utgjør en normal «medvirkning» og den aktuelle krenkelsen, blir for stor. Ved aktiv voldsutøvelse skader man forsettlig det utsatte barnet, i motsetning til ved utilstrekkelige motvirkningshandling der man aktivt forsøker å beskytte barnet fra den samme volden. Både intensjonen i de to handlingene, samt innvirkningen på offeret står i direkte motstrid med hverandre. Dette blir ikke synliggjort ved å straffe etter samme bestemmelse. Handlingenes ulike karakter taler

¹⁰⁹ Holmberg (2020) s. 404 med videre henvisninger.

¹¹⁰ Holmberg (2020) s. 413.

¹¹¹ Holmberg (2020) s. 413 med videre henvisninger.

derfor sterkt for at dagens rettstilstand der passiv omsorgsperson og aktiv mishandler sidestilles, ikke oppfyller kravet til adekvate merkelapper.

Videre er klanderperspektivet viktig i vurderingen av om passivitet ved utilstrekkelig motvirkningshandling bør differensieres fra «medvirkning» i strl. § 15 for å oppnå adekvate merkelapper. Som et utgangspunkt må det anses som mer klanderverdig å skade et barn enn å utilstrekkelig forsøke å stanse den aktuelle skaden. Dette kan blant annet begrunnes i at det generelt anses som et større inngrep fra staten i den enkeltes frihet å stille krav til handlemåte, herunder hva som er akseptert motvirkning, enn å forby den direkte voldshandlingen utført av hovedmannen. En ytterligere side til dette er at det å stille krav til handlemåte i tillegg potensielt kan innebære stor risiko for den pålagte. Dette utgangspunktet om hvordan samfunnet ser på klander, kan tale for at man bør innføre regulering av tilfellene i ulike straffebud og med ulike sanksjoner.

Merkelappen «medvirker» kan ytterligere oppleves som urimelig i et klanderperspektiv nettopp fordi lovgiver ikke får frem forskjellene mellom hovedgjerningen og den utilstrekkelige motvirkningshandlingen, og da særlig den stigmatiserende effekten. Den stigmatiserende effekten gjelder gjennomgående i strafferetten der det er snakk om gradsforhold, fordi mennesker generelt har et annet forhold til mer alvorlige forbrytelser. Derfor er det også en stor stigmatisk forskjell ved å bli dømt for brudd på omsorgsplikten, fremfor å bli dømt for passiv medvirkning til vold mot barn. Denne forskjellen var også sentral i annenvoterendes dissens i Stemor-dommen, der det ble pekt på at «terskelen for å oppstille straffansvar bør ligge høyere enn terskelen for å konstatere brudd på sivilrettslig handleplikt», med videre henvisning til Øyens betraktninger om de kriminalpolitisk problematiske sidene ved å sidestille hovedmann med passiv medvirker.¹¹²

Den feilaktige klandereren og den påfølgende stigmatiserende effekten, forsterkes ytterligere av den norske modellens mulighet for prosessuell forenkling. Dette innebærer at tiltalen kan formuleres både som om man har utført hovedgjerningen eller medvirket til den.

Konsekvensen er at det kan virke unødvendig for både påtalemyndigheten og dommeren å klargjøre vedkommendes rolle.¹¹³ Til tross for at retten til en viss grad er forpliktet til å ha grunnlag for å fastslå at det i det minste forelå medvirkning, er denne modellen med på å

¹¹² Stemor-dommen avsnitt 42; Øyen (2014) punkt 3.

¹¹³ Husabø (1999) s. 61.

forsterke stigmaet og å gjøre det urimelig å beholde samme merkelapp for en aktiv voldsutøver som for en utilstrekkelig motvirker.¹¹⁴

Dagens rettstilstand kan og sies å legge til rette for færre meldinger om vold mot barn, blant annet på grunn av omsorgspersonens frykt. Særlig kan frykt for egen domfellelse være et viktig moment i vurderingen av å unnlate å melde fra til politiet eller barnevernet. Dette har selvfølgelig ikke bare en side til spørsmålet om adekvate merkelapper, men det er et poeng at dersom man ikke stod i risiko for å bli domfelt for samme stigmatiserende og klanderverdige handling som hovedmannen har utført, ville kanskje flere ha turt å melde fra.

Frykten for en streng straffutmåling vil også kunne hindre en omsorgsperson i å melde fra i og med at strafferammen for et medvirkningsansvar tar utgangspunkt i strafferammen for hovedgjerningen. Dette var et sentralt moment i annenvoterendes dissens om straffutmålingen i Stefar-dommen da han uttalte at «[h]vis de nærmeste risikerer streng straff ved å fortelle om det som har skjedd innenfor huset fire vegger, kan det i verste fall føre til at færre saker blir oppklart.»¹¹⁵ Det er klart at hensynet til egen sikkerhet i utgangspunktet ikke bør trumfe et lojalitetshensyn mot barnet, men uansett bør ikke en annen verdiprioritering under slike omstendigheter medføre sidestillelse med aktiv voldsutøvelse.

Selv om de gjennomgåtte poengene taler for at dagens lovgivning hvor den passive medvirkeren og den aktive voldsutøveren sidestilles er særlig betenkelig i forhold til kravet om adekvate merkelapper, er det ikke nødvendigvis alle som mener at avstanden er for stor. Blant annet aksepterte mindretallet i Stefar-dommen et straffansvar til tross for motvirkningshandlinger, så lenge forskjellen i mor og stefars handlinger illustreres tydelig i straffutmålingen. Å differensiere handlingene ut ifra straffutmålingen endrer imidlertid ikke merkelappen man har fått ved å dømmes for medvirkning til hovedgjerningen, ettersom skyldgraden i liten grad fremkommer for «mannen i gata». Dette er særlig fordi man i norsk rett vedtar straffens lengde på bakgrunn av en rekke hensyn, blant annet allmennprevensjon, rehabilitering, og tilståelse.¹¹⁶ Straffens lengde i seg selv gir derfor ikke et tilstrekkelig klart bilde av skyld og bebreidelse.

¹¹⁴ Husabø (1999) s. 61.

¹¹⁵ Stefar-dommen avsnitt 110.

¹¹⁶ Se strl. §§ 77 og 78.

6 Refleksjoner rundt ny lovgivning

Oppgavens kapittel 5 har vist hvordan dagens regulering av straffansvaret for omsorgspersoner som har utført utilstrekkelige motvirkningshandlinger er utilfredsstillende på flere måter. Hensynet til barnet som risikerer å miste enda en omsorgsperson, samt hensynet til den potensielle medvirkeren selv, gjør behovet for ny regulering særlig akutt. Likevel er det vanskelig å si hvilke tiltak som både av system- og demokratihensyn, lovgivningstradisjoner og øvrige hensyn, ville skapt det mest helhetlige og treffende straffansvaret dersom lovgiver velger å endre lovgivningen på området.

6.1 En differensiert medvirkningsmodell

Ettersom lovgiver har avstått fra å gripe inn i utviklingen av dagens straffansvar ved utilstrekkelige motvirkningshandlinger, kan det virke som et ønske fra lovgiver å beholde et straffansvar for brudd på sivilrettslige omsorgsplikter basert på medvirkningsbestemmelsen. Løsningen synes heller å være og fremheve straffansvaret for passiv medvirkning ved å tydeliggjøre omsorgspersoners plikter i annen lovgivning. Et eksempel på dette ser man i barnelovutvalgets forslag til den nye barneloven § 1-3 som er gitt ordlyden «[...] [b]arn har rett til vern mot vald, overgrep og anna omsynslaus åtferd. Dei skal ikkje utsetjast for noko som dei kan ta fysisk eller psykisk skade av, verken i oppsedinga eller i andre samanhengar.»¹¹⁷

Basert på et slikt utgangspunkt er en mulig lovendring å fortsatt regulere straffansvaret basert på et generelt medvirkningsansvar, men likevel gå bort fra dagens modell der differensiering er en mangelvare. Etter dagens straffansvar deles ikke medvirkerne inn i kategorier basert på den enkeltes bidrags klander, utover skillet mellom «overtredelsen» og «medvirker til». En medvirkningsmodell der hovedmannens og medvirkerens ulike klander faktisk gjenspeiles gjennom større differensiering, vil særlig kunne ivareta hensynet til adekvate merkelapper i større grad.

En slik løsning vil imidlertid kunne være problematisk på flere måter. Blant annet vil ikke en ren differensiering basert på klander være tilstrekkelig for å ivareta presisjonskravet legalitetsprinsippet stiller. For å sikre presisjonskravet må man i større grad også kunne

¹¹⁷ NOU 2020: 14 Om ny barnelov – Til barnets beste, kap. 20 «Lovforslag».

differensiere på grunnlag av underliggende faktiske forskjeller som oppstår mellom hovedhandlingen og medvirkningshandlingen. Noe annet blir for skjønnsmessig og vil ikke i tilstrekkelig grad sikre forutsigbarheten.¹¹⁸ Løsningen vil heller ikke avhjelpe det store problemet dagens lovgivning gir med tanke på forutberegnelighet, nemlig at enkeltpersonen ikke kan forutse sin rettsstilling basert på ordlyden «medvirker».

Ytterligere vil en slik modell stride mot dagens lovgivningstradisjon. Løsningen vil derfor kreve en straffelovsreform, noe som fremstår lite sannsynlig drøye fem år etter den nye straffelovens ikrafttredelse.¹¹⁹

6.2 En egen kategori av medvirkning

Istedenfor å reformere den alminnelige medvirkningsbestemmelsen kan et lettere aksepterbart grep være å skille ut tilfeller av omsorgspersoners utilstrekkelige motvirkningshandlinger i et eget medvirkningsstraffebud, som en slags egen kategori av medvirkning. Ved å ta et slikt grep får man i større grad muligheten til å sikre både legalitetsprinsippet og kravet om adekvate merkelapper, i tillegg til at klanderverdigheten og de etiske forskjellene vil klargjøres fordi man også vil få mulighet til å sette en lavere strafferamme.

Det å skille ut ulike medvirkningstilfeller i egne medvirkningsstraffebud vil imidlertid fort kunne skape en systemubalanse for øvrige problematiske grensetilfeller innenfor medvirkningsansvaret. Konsekvensen kan bli en kjedereaksjon hvor ytterligere kategorier av medvirkning basert på andre særskilte tilknytningsforhold også må reguleres selvstendig. Da vil behovet for en større reform igjen melde seg.

I tillegg vil en slik løsning fortsatt innebære at den potensielle medvirkeren dømmes for medvirkning til hovedhandlingen, som verken klargjør hva som menes med medvirkning eller fjerner den feilaktige plasseringen av klander.

¹¹⁸ Holmberg (2020) s. 419 med videre utdypning i artikkelens fotnote 55.

¹¹⁹ Straffeloven 2005 trådte i kraft 01.10.2015 ved Lov 19. juni 2015 nr. 65 om ikraftsetting av straffeloven 2005.

6.3 Et selvstendig straffebud

Både kapittel 6.1 og 6.2 belyser problematiske sider ved å beholde en regulering av brudd på sivilrettslig omsorgsplikt gjennom en medvirkningsbestemmelse. Særlig hensynet til klander, legalitetsprinsippet og systembetraktninger taler for at det kun er de som ikke velger å distansere seg fra hovedgjerningen som bør bedømmes etter medvirkningsbestemmelsen. De tilfeller der omsorgspersonen motsetningsvis har vist avstand gjennom ord eller handlinger, men hvor retten finner handlingene utilstrekkelige, bør unnlattelsens straffverdighet heller vurderes regulert i et særskilt straffebud. Et slikt straffebud bør rette seg mot omsorgspersoners brudd på egne sivilrettslige omsorgs- eller tilsynsplikter. Løsningen ble tatt til orde for av mindretallet i Stemor-dommen, og ble i en senere sak fulgt opp av en samstemt lagmannsrett som anså det som «løsningen på det overordnede problemet» innenfor rettsområdet.¹²⁰

Med tanke på skjønnsmessigheten domstolen har lagt opp til ved utilstrekkelige motvirkningshandling, vil imidlertid et slikt straffebud kunne være vanskelig å utforme. Stefar-dommens sentrale uttalelser når det gjelder retningslinjene for medvirkningsansvaret ved hel og delvis passivitet må likevel etter Øyens syn kunne anses som såpass allmenne og prinsipielle at de samlet kan danne grunnlaget for ordlyden i et nytt straffebud. Øyen har valgt å formulere et utkast til bestemmelsen som

Den som har omsorgsansvar for et barn, kan straffes som medvirker til en annens lovbrudd mot barnet, dersom omsorgspersonen helt eller delvis har unnlatt å foreta seg noe som var egnet til å motvirke gjerningspersonens lovbrudd, og som det etter omstendighetene var mulig og rimelig å kreve av omsorgspersonen.

Om handleplikten etter første ledd er oppfylt, beror på en helhetlig vurdering av den konkrete situasjonen, hvor det blant annet legges vekt på lovbruddenes alvorlighetsgrad, hvor omfattende og hvor lenge de har pågått, barnets alder, utvikling og sosiale situasjon, styrkeforholdet og relasjonen mellom omsorgsperson og gjerningspersonen, om vedkommende hadde en særlig foranledning til å gripe inn ut

¹²⁰ Stemor-dommen avsnitt 42; LA-2019-178631 under avsnittet «Lagmannsrettens vurdering»..

fra sin kunnskap om tidligere lovbrudd mot barnet og hvilke virkemidler og handlingsalternativer omsorgspersonen hadde til rådighet for å gripe inn.¹²¹

Øyen sitt forslag er godt, og formuleringen sikrer både den formelle og materielle siden av lovkravet. I motsetning til reguleringsforslagene i kapittel 6.1 og 6.2 sikres særlig forutberegnelighet ved at innholdet i handleplikten spesifiseres. Til tross for at forslaget fremstår som den beste løsningen på dagens utilfredsstillende regulering av straffansvaret, påpeker Øyen likevel selv at «bestemmelsen så langt som mulig [bør] gjøres enda mer presis» dersom lovgiver bestemmer seg for å regulere passive omsorgspersoners straffansvar i et eget straffebed.¹²²

Blant annet kan det påpekes et behov for et tydeligere skille mot øvrige straffebed som regulerer et straffansvar ved vold mot barn, og hvilket straffebed som skal benyttes. Særlig vil det være viktig å avstemme et eventuelt nytt straffebed mot det allerede eksisterende medvirkningsansvaret, herunder særlig psykisk medvirkning. Dersom det er gitt noen som helst form for konkret støtte til hovedmannens handlinger, representerer det et så stort skille i klanderverdigheten at det må reguleres for seg i medvirkningsstraffebedet. På bakgrunn av det overnevnte er det spesielt denne forskjellen i klanderverdighet som et særskilt straffebed må tydeliggjøre, og en slik skillelinje et presist nok straffebed må kunne representere.

Ytterligere innebærer Øyens formulering en begrensning ved at straffebedet kun vil rette seg mot tilfeller der omsorgspersonen ikke gjør tilstrekkelig for å «motvirke gjerningspersonens lovbrudd» mot barnet. Spørsmålet i den relasjon er om straffebedet burde vært formulert slik at også de tilfellene der omsorgspersonen ikke har gjort nok for å stanse barnets egne voldshandlinger *mot seg selv*, eller unnlattelse av å skaffe legehjelp til barnet, burde omfattes. Dette var faktum i HR-2019-1675-A (Valdres), hvor spørsmålet var om en mor kunne dømmes for grov mishandling av sin egen datter. Moren hadde unnlatt å skaffe livsnødvendig helsehjelp til datteren som led av alvorlig anoreksi, og som etter hvert døde av sykdommen. Retten fastslo at morens «unnlattelse av å skaffe nødvendig – og etter hvert livsnødvendig – helsehjelp i en situasjon hvor Bs helsetilstand ble stadig mer kritisk, (...) utvilsomt [var] en

¹²¹ Øyen og Kjelby mfl., *Barnerett og strafferett: omsorgsansvar og straffansvar. Noen tanker om passiv medvirkning og avgjørelsen i HR-2019-561-A* (2020) s. 335; Stefardommen avsnitt 59, 63, 68 og 77.

¹²² Kjelby og Øyen (2020) s. 401.

vedvarende og kontinuerlig mishandlingssituasjon». Dette medførte at hun ble dømt til tre års fengsel for overtredelse av strl. § 282 jf. § 283.¹²³

Selv om retten i Valdres-dommen kom til at morens unnlater utgjorde mishandling, er det åpenbart at tilfellet skilte seg fra det som normalt anses for mishandling. Moren hadde blant annet avslått «tilbud og anbefalinger om behandling fra spesialisthelsetjenesten», bedt datteren «ta på seg vekter og løse klær i forbindelse med at barnevernet skulle gjennomføre veiing», nektet kontroller hos legen, sykehus eller annet legepersonell, samt flyttet på hytte og unndratt datteren fra ordinær skolegang.¹²⁴ Moren hadde altså aldri vært voldelig mot datteren, eller lignende, på en slik måte man ordinært anser for «mishandling» av et barn, men heller nektet datteren tilstrekkelig og nødvendig helsehjelp og således brutt sin omsorgsplikt. Til tross for at morens handlinger er alvorlige kan det stilles spørsmål ved om hennes handlinger fortjener den stigmatiserende merkelappen en mishandlingsbestemmelse gir, eller om hennes straffansvar heller burde vært regulert av en egen bestemmelse som retter seg mot brudd på omsorgsplikten overfor barn.

Avslutningsvis kan det også reflekteres over at hensynet til barnets beste skal være et bærende hensyn i alle avgjørelser som berører barn.¹²⁵ I en rettssak angående omsorgspersoners straffansvar på bakgrunn av omsorgssvikt vil barnet kunne rammes hardt av dommens konsekvenser. Som annenvoterende fremhevet i Stefar-dommen risikerer barnet «å miste også den omsorgspersonen som har forsøkt å beskytte dem».¹²⁶ Det er derfor et tankekors at retten ikke inkluderer en konkret vurdering av hva som faktisk vil være det beste resultatet for det voldsutsatte barnet i vurderingen av om det var gjort tilstrekkelige motvirkningshandling, men heller virker å konsekvent la hensynet til barnet tale i disfavør av den potensielle medvirkeren. Det vil ikke alltid gjenspeile realiteten av hva som er best for det enkelte barn, og er derfor et hensyn som kanskje burde vært viet mer plass i et nytt formulert straffebed.

¹²³ HR-2019-1675-A avsnitt 38.

¹²⁴ HR-2019-1675-A avsnitt 2.

¹²⁵ Jf. Grl. § 104 annet ledd og Barnekonvensjonen art. 3.

¹²⁶ Stefar-dommen avsnitt 11.

7 Avsluttende bemerkninger

Hovedmålet med oppgaven har vært å redegjøre for passive omsorgspersoners straffansvar for medvirkning til vold mot barn ved utilstrekkelig motvirkningshandling, samt å vurdere behovet for ny lovgivning på området.

Fremstillingen viser hvordan straffansvaret gjennom rettspraksis har utviklet seg fra og anses som en del av det psykiske medvirkningsansvaret, til og tillates i sin rene form, til og nå aksepteres også der utilstrekkelige motvirkningshandlinger er foretatt. Utviklingen har medført en betydelig utvidelse av hva som en gang utgjorde straffbar passiv medvirkning. Til tross for utvidelsen er det likevel klart at Høyesterett skal sørge for rettsavklaring og rettsutvikling innenfor lovens rammer, og slik sett er dagens rettstilstand kun et resultat av mandatet Høyesterett er gitt.

Når et straffansvar nesten utelukkende utvikles basert på rettspraksis og teori, vil det imidlertid oppstå visse svakheter ved selve ansvarsgrunnlaget, som videre vil gjøre rettsgrunnlaget mindre egnet som begrunnelse for et straffbetingende ansvar. Svakheterne kan være tilnærmet ubetydelige, men også av mer grunnleggende karakter, som at legalitetsprinsippet utfordres og at demokratiske lovgivningsprosesser skyves til siden. Videre bør vanskelige kriminalpolitiske vurderinger knyttet til ansvarets rekkevidde tillegges lovgiver, basert på maktfordelingsprinsippet. At vi i dag, åtte år etter ankenektelsen i Christoffer-dommen, fortsatt ikke har et avklart straffansvar for hvilke situasjoner som utløser et krav om motvirkningshandling eller hvilke handlinger som oppfyller handleplikten, tilsier at en slik domstolsstyrt utvikling av et straffansvar basert på enkeltsaker tar for lang tid.

På bakgrunn av disse betraktningene bør det tas til orde for utforming av et nytt straffebed som i større grad ivaretar rettssikkerheten til den potensielle medvirkeren. Kun omsorgspersoner som ikke velger å distansere seg fra hovedgjerningen, bør bedømmes etter medvirkningsbestemmelsen. Tilfeller av utilstrekkelige motvirkningshandlinger bør reguleres av et straffebed som retter seg mot omsorgspersoners brudd på egne sivilrettslige omsorgs- eller tilsynsplikter. Dagens rettstilstand hvor dette skillet ikke er klart før den enkelte omsorgsperson dømmes i retten er uholdbar. Det er på tide at lovgiver kommer på banen, og tar over roret for strafferettsviklingen ved utilstrekkelige motvirkningshandlinger.

8 Kilderegister

8.1 Lovgivning – norske lover

Grunnloven (Grl.)	Kongeriket Norges Grunnlov 17. mai 1814.
Straffeloven 1902 (strl. 1902)	Lov 22. mai 1902 nr. 10 Almindelig borgerlig Straffelov.
Barnelova (bl.)	Lov 8. april 1981 nr. 7 om barn og foreldre.
Straffeprosessloven (strpl.)	Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker.
Menneskerettsloven (mrl.)	Lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett.
Straffeloven (strl.)	Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff.
Vergemålsloven (vgml.)	Lov 26. mars 2010 nr. 9 om vergemål.
Lov om ikraftsetting av strl. 2005	Lov 19. juni 2015 nr. 65 om ikraftsetting av straffeloven 2005.
Lov om endringer i straffeloven mv.	Lov 04. desember 2020 nr. 135 om endringer i straffeloven mv.

8.2 Internasjonale konvensjoner

Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK)	Konvensjon om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter, Roma 4. november 1950.
FNs barnekonvensjon (BK)	FNs konvensjon om barnets rettigheter av 20. november 1989.

8.3 Lovforarbeider og andre offentlige dokumenter

Ot.prp. nr. 90 (2003 – 2004)	Ot.prp. nr. 90 (2003 – 2004) Om lov om straff (straffeloven).
Ot.prp. nr. 22 (2008 – 2009)	Ot.prp. nr. 22 (2008 – 2009) Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28.
RA-2011-1	RA-2011-1, Riksadvokatens rundskriv nr. 1 2011.
Dokument 16 (2011 – 2012)	Dokument 16 (2011 – 2012) Rapport til Stortingets presidentskap fra Menneskerettighetsutvalget om menneskerettigheter i Grunnloven.
Innst. 186 S (2013 – 2014)	Innst. 186 S (2013 – 2014) Om grunnlovfesting av sivile og politiske menneskerettigheter.
Meld. St. 19 (2014 – 2015)	Meld. St. 19 (2014 – 2015) Om Folkehelsemeldingen – Mestring og muligheter.
Prop. 12 S (2016 – 2017)	Prop. 12 S (2016 – 2017) Opptappingsplan mot vold og overgrep.
NOU 2017: 12	NOU 2017: 12 Svikt og svik - Gjennomgang av saker hvor barn har vært utsatt for vold, seksuelle overgrep og omsorgssvikt.
NOU 2020: 14	NOU 2020: 14 Om ny barnelov – Til barnets beste.

8.4 Rettspraksis

8.4.1 Høyesterett

Rt. 2010 s. 1630 A.

Rt. 2013 s. 1015 U (Anke i Christoffer-dommen).

Rt. 2014 s. 238 A (Hønsehauk).

HR-2016-1458-A (Haxi).

HR-2019-561-A (Stemor).

HR-2019-900-A.

HR-2019-1675-A.

HR-2019-2205-A (Stefar).

HR-2020-1343-A (Far).

8.4.2 Lagmannsretten

LA-2008-179127 (Agder).

LA-2012-92858 (Agder) (Christoffer).

LF-2018-103373 (Frostating).

LA-2019-178631 (Agder).

8.5 Litteratur

8.5.1 Bøker

Andenæs (1942)

Andenæs, Johs, *Straffbar unnlatelse: et bidrag til strafferettsdogmatikken*, Tanum 1942.

Andenæs m.fl. (2004)

Andenæs, Johs, Magnus Matningsdal, Georg Fredrik Rieber-Mohn, *Alminnelig strafferett*, 5. utg., Universitetsforlaget 2004.

Eskeland og Høgberg (2017)

Eskeland, Ståle og Alf Petter Høgberg, *Strafferett*, 5. utg., Cappelen Damm akademisk 2017.

- Gröning m.fl. (2019) Gröning, Linda, Erling Johannes Husabø og Jørn Jacobsen, *Frihet, forbrytelse og straff*, 2. utg., Fagbokforlaget 2019.
- Husabø (1999) Husabø, Erling Johannes, *Straffansvarets periferi*, Universitetsforlaget 1999.
- Øyen og Kjelby m.fl. (2020) Øyen, Ørnulf og Ger Johan Kjelby, *Barnerett og strafferett: omsorgsansvar og straffansvar. Noen tanker om passiv medvirkning og avgjørelsen i HR-2019-561-A: Likestilling, barn og velferd: Rettsfelt i utvikling. Festskrift til Gudrun Holgersen på 70-årsdagen* Schütz, Sigrid Eskeland, Ragna Aarli, Henriette Sinding Aasen (red.), Gyldendal 2020.

8.5.2 Artikler i tidsskrift, artikkelsamlinger og annen elektronisk litteratur

- Gisle, snl.no Gisle, Jon, «Obiter dictum» *Store norske leksikon* 12.04.21 https://snl.no/Obiter_dictum (lest 04.05.21).
- Holmberg, Tfs Holmberg, Torunn Salomonsen, «Kategoriseringen av omsorgspersoners passivitet og utilstrekkelige motvirkning som medvirkning – er merkelappen adekvat?» *Tidsskrift for strafferett* 2020 nr. 04 s. 402-422.
- Holmboe, Tfs Holmboe, Morten, «Utvalgte høyesterettsavgjørelser i strafferett 2020» *Tidsskrift for strafferett* 2021 nr. 01 s. 44-75.
- Jahre, Lovdata.no Jahre, Hans-Petter, «Merknad til HR-2020-1343-A» *Lovdata.no merknad til straffeloven § 15* 21.08.20 (lest 30.04.21)

- Kjelby og Øyen, TfS Kjelby, Gert Johan og Øyen, Ørnulf, «Straffeansvar for medvirkning ved utilstrekkelig motvirkning» *Tidsskrift for strafferett* 2020 nr. 04 s. 384-401.
- Øyen, TfS Øyen, Ørnulf, «Vold, seksuelle overgrep og annen mishandling overfor barn – noen betraktninger om den strafferettslige vurderingen av passivitet hos omsorgspersoner» *Tidsskrift for strafferett* 2014 nr. 03, s. 172-261.
- Øyen, Lov og rett Øyen, Ørnulf, «Medvirkning, utilstrekkelig motvirkning og strafferetten» *Lov og rett* 2020 nr. 09, s. 519-520.

8.5.3 Avisartikler, nyhetsartikler og debattinnlegg

- Beyer-Olsen, VG Beyer-Olsen, Audun, «Christoffers mormor: – Saken har nesten kostet meg livet», *VG*, oppdatert 7. februar 2013, <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/51PAm/christoffers-mormor-saken-har-nesten-kostet-meg-livet> lest 01.02.2021.
- Goa Ludvigsen, NRK Goa Ludvigsen, Benedicte, «Kraftig økning i alvorlig vold mot barn», *NRK*, 16. februar 2021, <https://www.nrk.no/sorlandet/kraftig-okning-i-alvorlig-vold-mot-barn-1.15375187?fbclid=IwAR3J0P0HDIFS2ylmDFIvuyZ13DNQ0VHpzcTsT2bifjub6miTm3e7nfq2AA> lest 29.02.2021.
- Rønnevig Andersen, Aftenposten Rønnevig Andersen, Elise, «Anne Lene (35) lytter til barn som er utsatt for overgrep. I starten hadde hun mareritt om nettene.», *Aftenposten*, 29. november 2020, <https://www.aftenposten.no/karriere/i/nA9pgJ/anne-lene-35-jobber-med-overgrep-mot-barn-naar-jeg-tror-jeg-har-hoe> lest 01.02.2021.

8.5.4 Uttalelser fra organisasjoner eller institusjoner

Domstolen	Domstol.no, Om Høyesterett, https://www.domstol.no/Enkelt-domstol/hoyesterett/om/ lest 03.02.2021.
Folkehelseinstituttet (FHI)	FHI, <i>Ett av fem barn blir slått, kløpet eller lugget</i> , 25.06.2019, https://www.fhi.no/nyheter/2019/vold-barn/ lest 01.02.2021.
Folkehelseinstituttet (FHI)	FHI, <i>Vold og seksuelle overgrep</i> , sist oppdatert 02.01.2021, https://www.fhi.no/nettpub/hin/skader/vold/ lest 01.02.2021.
Regjeringen	Regjeringen.no, Barne- og familiedepartementet, <i>Vold og seksuelle overgrep mot barn og ungdom</i> , sist oppdatert 06.02.2019, https://www.regjeringen.no/no/tema/familie-og-barn/innsiktsartikler/bekjemper-vold-og-seksuelle-overgrep-mot-barn-og-ungdom/id2398050/ lest 01.02.2021.